

μικροφιλολογικά τετράδια 3

ΤΕΥΚΡΟΣ ΑΝΘΙΑΣ

Ο θάνατος ενός ποιητή

Κ. Γ. ΚΑΡΥΩΤΑΚΗΣ

Επιμέλεια

Λευτέρης Παπαλεοντίου

Λευκωσία

2003

μικροφιλολογικά τετράδια 3

Παράρτημα περιοδικού μικροφιλολογικά

Διεθνής Βιβλιογραφικός Αριθμός Σειράς: ISSN 1450-0132

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΕΝΟΣ ΠΟΙΗΤΗ Κ. Γ. ΚΑΡΥΩΤΑΚΗΣ¹

Α'

Στον τόπο αυτό της προχειρολογίας και της δημοσιογραφικής κριτικής, η αυτοκτονία του ποιητή Καρυωτάκη κατώρθωσε να γίνει χρονογράφημα. Δυο-τρεις ημέρες οι καθημερινές εφημερίδες είπαν το στερεότυπο κάτι τους,² δώσανε πληροφορίες για τη ζωή και το θάνατό του, δημοσιέψανε δυο-τρεις στίχους του, δεν παραλείψανε να πουν πως ήταν δημόσιος υπάλληλος, πως «τον κατεδίωξε ο Κίρκος» (1),³ πως τον είχε κάνει νευρασθενικό η καθημερινή μονότονη ζωή του και χιλιά δυο άλλα φαιδρά πράγματα που, κατά τη γνώμη μου, μπορούσαν να σιωπηθούν, αν θέλανε οι διάφορες υπογραφές ν' ασχοληθούνε για όλο το έργο του Καρυωτάκη.

Έτσι λοιπόν ο θάνατος ενός ποιητή γίνηκε ζήτημα της ημέρας. Φρίκη! Τώρα πια τον ξεχάσανε. Κι ο κοσμάκης διάβασε σχετικά με δαύτονε λιγώτερ' απ' όσα διαβάζει συνήθως για τις διάφορες αυτοκτονίες.⁴

Κι ο φοβερός και τρομερός Αθάνατος⁵ του Έθνους, θαύμα αυθεντίας και αρριβισμού, μας έβρισε από την τρομερώτερη στήλη του, μας είπε πως πέθανε η ποίηση στην Ελλάδα, τονίζοντας πως ο ποιητής Καρυωτάκης ήτανε «ο τελευταίος», ενώ τον καιρό που ζούσε τον αγνόησε.

Εμείς αργήσαμε λιγάκι να μιλήσουμε, γιατί δε θέλαμε να δώσουμε την εντύπω-

1. Το άρθρο αυτό βιβλιογραφείται από τη Γεωργία Δάλκου, *Κωνσταντίνος Γεωργίου Καρυωτάκης. Δημόσιος υπάλληλος εξ Αθηνών μετατεθείς εις Πρέβεζαν εσχάτως*, Αθήνα, Καστανιώτης, 1986, σ. 173 και σχολιάζεται σύντομα από τη Χριστίνα Ντουσιά, *Κ. Γ. Καρυωτάκης, η αντοχή της αδέσποτης τέχνης*, Αθήνα, Καστανιώτης, 2000, σ. 126-128. Ευχαριστούμε την κυρία Φλόγα Ανθία, κόρη του ποιητή Τ. Ανθία, που μας έδωσε τη συγκατάθεσή της για την έκδοσή του κειμένου αυτού.
2. Οι υπογραμμίσεις ανήκουν στον Τ. Ανθία. Διατηρείται η ορθογραφία του κειμένου· διορθώνονται μόνο προφανή τυπογραφικά λάθη και ενοποιούνται διπλόμορφες γραφές (λ.χ., είναι - είνε).
3. Η άποψη ότι τον κατεδίωκε ο τέως υπουργός Προνοίας Μ. Κύρκος επανέρχεται σε νεκρολογίες της εφ. *Η Παλληλική* (29 Ιουλ. 1928), του Κλ. Παράσχου (*Νέα Εστία*, τχ. 17, 1 Σεπτ. 1928, σ. 778), του Π. Δ. Ταγκόπουλου (*Περιοδικό Μεγάλης Ελληνικής Εγκυκλοπαίδειας*, 19 Αυγ. 1928, σ. 4), ίσως κ.ά. Τα κείμενα αυτά αναδημοσιεύονται από τη Γ. Δάλκου, *ό.π.*, σ. 126-131.

4. Και ο δημοτικιστής Ν. Γιαννιός διαμαρτύρεται με επιστολή του στη *Νέα Εστία* (1 Οκτ. 1928, σ. 904-905) ότι το περιοδικό αφιέρωσε πολλές σελίδες στον αυτόχειρα ποιητή. Είχαν προηγηθεί οι νεκρολογίες των Γρ. Ξενοπούλου, Τ. Άγρα, Κλ. Παράσχου και Π. Χάρη. Νεκρολογίες για τον Καρυωτάκη δημοσίευσαν, μεταξύ άλλων, και οι Κ. Ουράνης (εφ. *Ελεύθερον Βήμα*, 27 Αυγ. 1928) και Αμ. Χουρμούζιος (*Νέα Επιθεώρηση*, Αύγ. 1928, σ. 254). Οι δυο τελευταίες περιλαμβάνονται στη μονογραφία της Χρ. Ντουσιά, *ό.π.*, σ. 343-346.

5. Ενδεχομένως αναφέρεται στον Κώστα Αθάνατο, ψευδώνυμο του Κώστα Καραμούζη (1896-1966). Βλ. Κυρ. Ντελόπουλος, *Νεοελληνικά φιλολογικά ψευδώνυμα 1800-1981*, Αθήνα, ΕΛΙΑ, 1983, σ. 175.

ση ανθρώπων που ενδιαφέρονται πρώτα για όσους αυτοκτονούν κι ύστερα πως από ένα τόσο ασήμαντο γεγονός επηρεάζονται και γράφουν κριτικές γιατί βρήκανε μιαν ευκαιρία.

*

Και λοιπόν: Ο Καρυωτάκης με το θάνατό του μας διαπίστωσε δύο πράγματα: α) πως ήτανε ένα άτομο πολύ αδύνατο, τόσο που δε μπόρεσε να γνωρίσει τις τάσεις και τις απολυτρωτικές κινήσεις της σημερινής κοινωνίας· και β) πως είχε πάρει ένα τρομερό φιλολογικό (αν όχι ρομαντικό) κατήφορο, αποτέλεσμα μιας αρωστημένης ποιητικής αγωγής.

Πιστεύεται και σήμερα ακόμα πως ο θάνατος είναι κάτι που απαλλάσσει τον άνθρωπο από την ανησυχία και τον αγώνα. Το αντίδοτο της δυστυχίας, να πούμε. Σφάλμα μέγα. Ο θάνατος δεν είναι παρά ένα φυσιολογικό φαινόμενο, που δίνει στην ύλη μιαν άλλη μορφική κατάσταση. Τίποτα περισσότερο. Αλλά το Εγώ παύει να υπάρχει. Τα στοιχεία μένουν, δε χάνονται. Ξαναγυρνάνε στη μητέρα φύση.

Αν ο Καρυωτάκης διάβαζε λιγάκι θετικές επιστήμες και λιγώτερη φιλολογία του παληού καιρού, θα καταλάβαινε πως δεν αξίζει τον κόπο να εγκαταλείψει κανείς τη ζωή αυτή, που, ασφαλώς, έχει τις πικρίες της, δεν είναι όμως για πέταμα, ούτε για περιφρόνηση, αφού μπορεί να γίνει όμορφη, με την ανάπτυξη των καλλιτεχνικών ορμών και των διανοητικών δυνάμεων του Εγώ.

Ο δυνατός άνθρωπος δε λυγάζει το γόνα μπροστά στη δυστυχία, μα υψώνει τη γροθιά του και παλεύει. Κι ακόμα, κοιτάζοντας την αθλιότητα και τη κακομοιριά της ζωής, πασχίζει να βρει τρόπους να ξεφύγει από δαύτηνε, δημιουργώντας ένα κόσμο με πλατειά συνείδηση της αξίας και των δυνάμεών του.

Ήταν υπάλληλος. Θαυμάσια. Τον καταδιώκανε, υπέφερε. Πολύ έξοχα. Πράγμα συνηθισμένο. Δε μπορούσε να δώσει απάντηση στα ερωτηματικά (τα φιλοσοφικά) που του πρόβαλε η εποχή του. Γιατί κουράστηκε τόσο πρόωρα; Χάθηκε λίγη ελπίδα και για δαύτονε; Είν' άλλος κόσμος που έχει πολύ αθλιώτερες συνθήκες, που πεινάει, που κοιμάται στους δρόμους, που πεθαίνει κάθε μέρα, που έχει στερηθεί και δόξες και χαρές και ονειράτα, που είναι ιδεολογικά ερείπια. Δεν αυτοκτονεί όμως, γιατί πιστεύει σ' ένα καλλίτερο αύριο.

Θα πείτε πως ο ποιητής Καρυωτάκης ήταν ένας ευαίσθητος εσωτερικός άνθρωπος, ανίσχυρος ν' αμυνθεί. Γιατί όμως; Υπάρχει, βέβαια, μια εξήγηση.

Πρώτα είχε κληρονομική προδιάθεση για υστερισμό κι ύστερα πήρε τη ζωή σα φιλολογία, νομίζοντας πως αυτή αντλεί την υπόστασή της από τους στίχους του Verlain, του Mallarmé ή του δεν ξαίρω ποιου, ανθρώπων που ζήσανε κάτω από άλλους όρους.

Απ' τη στιγμή που κλονίστηκε μέσα του η πίστη για τη σκοπιμότητα της ζωής, άρχισε ν' αυτοεγκαταλείπεται. Και παραγνώρισε ακόμη ένα μεγάλο συμπέρασμα ζωικό, που βγαίνει από την πείρα και την παρατήρηση: «Οι σκοποί δεν υπάρχουνε. Τίθενται από μας». Μπορούσε θαυμάσια να θέσει κι αυτός κάποιο

σκοπό: Α.χ. να γελάει με τη δυστυχία του αδύνατου ανθρώπου.

Με την αυτοκτονία του, χωρίς άλλο, συνέχισε την ποίησή του, απ' την οποία και βγαίνει πως πολύ-πολύ λίγο έζησεν ο άνθρωπος αυτός.

Είπα πως πήρε «φιλολογικό κατήφορο». Βέβαια. Δε βγήκε λιγάκι έξω από τον Εαυτό του να γνωρίσει το σύνολο, με την πραγματική του άποψη, κλείστηκε στο γραφείο του κι είπε: «Να! προορισμός. Εγώ είμαι το παν. Γιατί το παν να μην είναι όπως το θέλω εγώ;»

Μα, φίλε μου, μην ξεχνάτε πως ο άνθρωπος είναι ένα ελάχιστο μέρος του Σύμπαντος και κινείται σύμφωνα με τους γενικούς ζωικούς νόμους. Μονάχα ένας εγωκεντρισμός⁶ θα μπορούσε να δικαιολογήσει μιαν απαίτηση για υποταγή των πάντων σ' έναν άτομο. Πώς έρχεται συ, ένας μικροοργανισμός, να υποδουλώσεις το καθετί: περιβάλλον, κληρονομικότητα, οικονομικούς όρους κτλ. στην αστεινική ποιητική σου διάθεση;

Παραδέχομαι πως ο πόνος υπάρχει σε μεγάλη ένταση μέσα στη ζωή. Αυτό δε θα πει όμως πως η ζωή θα 'πρεπε να λείπει για να λυτρωθούμε από δαύτονε. Ίσα ίσα ένας δυνατά συγκροτημένος άνθρωπος θα φρόντιζε να βρει μια τέτια λύση, ώστε να εξουδετερώνει τον πόνο, αν όχι με το συναίσθημα, τουλάχιστο με τη γνώση και την έρευνα.

Το διάβασμα πεσσιμιστών ποιητών και λογοτεχνών, που είχαν λόγους να βλέπουν μαύρα τα πράγματα, γιατί ζούσαν σ' άλλες εποχές, έβλαψε πολύ τον Καρυωτάκη.

«Δεν υπάρχει τίποτε. Γιατί να ζούμε; Γιατί να δυστυχούμε;» Κι ένα σωρό άλλα μικροερωτήματα. Να! υπάρχει κάτι: ο άνθρωπος, το λουλούδι, το άστρο, το σπίτι, το δέντρο. Ζούμε γιατί δεν υπάρχει λόγος να νομίζουμε πως ο θάνατος, η φθορά του Εγώ, είναι κάτι καλλίτερο, δυστυχούμε γιατί δε φροντίζουμε να διορθώσουμε τις συνθήκες μας, αλλάζοντας μερικά πράγματα.

Ο νηχλισμός του Καρυωτάκη δεν παρουσιάζει καμιά θέση. Δεν στηρίζεται στα πράγματα. Πιθανόν να είναι αποτέλεσμα ωρισμένων επιδράσεων εξωτερικών και αταξιστικών συνθηκών, δεν οδηγεί όμως παρά στο θάνατο. Κι εμείς όλοι –οι κοινοί θνητοί!– δε χρυστάμε τίποτε να υποφέρουμε συντριμμένους ανθρώπους και ανίσχυρους να παλαίψουν, γιατί φροντίζουμε να κάνουμε τη ζωή πιο δημιουργική, πιο θελκτική, πιο όμορφη, με μια συνειδητή κατεύθυνση και με βάση τη δουλειά.

Και θ' αποδείξω πως ο Καρυωτάκης, με την τέτια του διαπαιδαγώγηση και νοοτροπία, δε μας χρειάζεται, μ' όλο που ελπίζαμε σιγά-σιγά να τον δούμε σε μιαν άλλη στράτα, τη στράτα της σημερινής Επαναστατικής Τέχνης,⁷ που προχωρεί με το γέλιο για τον αγώνα και την αναγέννηση.

6. Για «εγωπάθεια» του ποιητή είχε μιλήσει και ο Β. Ρώτας, *Ελληνικά Γράμματα*, Β', τχ. 5 (15 Φεβρ. 1928) 182-184. Η κριτική περιλαμβάνεται στον τόμο: Γ. Π. Σαββίδης - Ν. Μ. Χατζηδάκη - Μαριλίτσα Μητσού, *Χρονογραφία Κ. Γ. Καρυωτάκη*, Αθήνα, ΜΙΕΤ, 1989, σ. 224-231.

7. Εννοείται η προλεταριακή τέχνη: περισσότερος λόγος γι' αυτήν γίνεται στη συνέχεια του άρθρου.

B'

Η Επαναστατική Τέχνη - Αισθητική του παλιού καιρού - Μοντερνισμός και αερολογισμός - Η καλλιτεχνική συγκίνηση - Η θέση του Καρυωτάκη στη σύγχρονη Τέχνη - «Ο αποθανών δεδικαίωται»

Δε θα κατορθώσουμε λοιπόν επί τέλους ν' απαλλαγούμε απ' αυτό τον τρομερό πεσσιμισμό των περασμένων εποχών, να δούμε τους ανθρώπους περήφανους για την υγεία τους, με τα μέτωπα ψηλά και το περπάτημα λεβέντικο, χωρίς τρεκλίσματα; Η ζωή δεν είναι παρά ρυθμός και μαθηματική ακρίβεια. Βλέπετε πως η άλλη φύση κινείται πάνσοφα, υπακούοντας σε ωρισμένους κανόνες, που, όσο σχετικοί κι αν είναι με μας, έχουνε υπόσταση και ξεχωριστή μορφή.

Ο κύριος δείνα ποιητής «εκ των μάλα ευυπολήπτων», μ' όλο που έχει λόγους να σφριζέει ένα θριαμβικό εμβατήριο, κλαίει τη μοίρα του. Η δεσποινίς ΕΚΕΙΝΗ θρηνεί το θάνατο μιας μαργαρίτας και τον καημό μιας «μελιστάλαχτης» αχιτίδας. Η κυρία Μπαμ-Μπουμ αναλύεται σε δάκρυα για το γαρούφαλο ενός κυρίου χορευτή.

Ωχ αδερφέ! Μα δεν έχετε και τίποτε άλλο να κάνετε; Παντού δάκρυα και στεναγμοί...⁸ «Η θλίψη του φθινοπώρου», «Ανοιξιάτικα ναυάγια», «Η μελαγχολία του καλοκαιριού» (!), «Η χαρά του χειμώνα». Πώς είπατε, παρακαλώ; Γράφετε στίχους; Γράφετε στίχους, ε; Πολύ εύκολο πράμα. (Κι ο Ματσούκας⁹ ο καημένος δεν είναι στιχουργός ευκαταφρόνητος. Έχετε αντίρρηση;) Ε δα! Κι οι γυμνασιόπαιδες, «ποτισμένοι με τα νάματα της αρχαίας κλασικής Τέχνης», κόβουν και ράβουν στίχους. Με τη διαφορά πως δε γράφουνε ποιήματα.

«Δόξα τῷ Ἁγίῳ Σατάν». Ο Ουγκώ «εποίησεν». Ο Λαμαρτίνος «εποίησεν». Ο Paul Fort, επίσης, κτλ. Ο Παλαμάς «έγραψε». (Τι έγραψε;) Ο Γρυπάρης, αίσθημα. Ο Σκίπτης, αίσθημα. Ο Κυριαζής κουράστηκε να ενταφιάζει τον εαυτό του.

Γιατί λοιπόν να μη φανούμε και μεις «μπλαζέ», γιατί να μη συνεχίσουμε την παράδοση; Διάβολε, βλέπω εσχάτως πως η Βυζαντινή Τέχνη έχει πέραση, γιατί ανήκει στον τριακοστόν αιώνα μ.Χ. (!)

Κι ο Καρυωτάκης συγκινήθηκε από τη ζωή κι έγραψε ποιήματα «περί θανάτου».

Καλό είναι βέβαια και τ' αυτοκίνητο, και το τραμ, κι η ατμομηχανή και τ' αεροπλάνο κι ο ηλεκτρισμός, το ράδιο, μα τι να σας πω· οι άνθρωποι αυτοί καθαλιεύουνε τον Πήγασο ανεβαίνοντας προς τους «μυστηριώδικους κόσμους του Απείρου». Ε, λοιπόν. Η εποχή μας επιμένει, σώνει και καλά, να μη καταλαβαίνει τίποτ' απ' αυτά.

8. Με ανάλογο τρόπο αποδοκιμάζεται η νεορομαντική τάση στα χρόνια του 1920 τόσο από αριστερούς (λ.χ., Κ. Παρορίτης) όσο και από δεξιούς κριτικούς και λογοτέχνες (λ.χ., Φ. Πολίτης), που ζητούν, για διαφορετικούς λόγους η κάθε πλευρά, αντικειμενικότητα στην τέχνη.

9. Ο Σπυρ. Ματσούκας ταξίδευε στις αρχές του 20ού αιώνα σε διάφορες περιοχές του ελληνισμού (πέρασε επανειλημμένα και από την Κύπρο) και συγκέντρωνε χρήματα για τους εθνικούς αγώνες απαργέλοντας πατριωτικά στιχουργήματα.

Στο μυαλό του σημερινού ανθρώπου χορεύουνε τσάρλεστον, μπλακ-μπόττον κτλ. όλο αριθμοί, προσθέσεις, αφαιρέσεις, πολλαπλασιασμοί και διαιρέσεις, συνάλλαγμα, χρηματιστήριο, σφυριά, τιμόνια, μικροσκόπια, φασματοσκόπια κι ένα σωρό ...-σκόπια. Και πάνω απ' όλα μας τυραγνάει ο αγώνας για το ψωμί, η δυστυχία, ο σωματικός πόνος, η κούραση, το εκνεύρισμα, η αγανάκτηση για την εκμετάλλευση των δυνατών.

Πώς να πονέσει κανείς για το ξεφύλλισμα ενός χρυσάνθεμου, ή γιατί μια τρυγόνα έχασε το ταίρι της, τη στιγμή που το γουργουρητό των εντέρων, σε φα ματζόρε στην 5η οχτάβαν, ακούγεται σαν παράφωνη συμφωνία; Θα πείτε: Τι πεζή εποχή! Τι κοινοτυπίες! Χάθηκε λιγάκι «Πλατωνικός έρωσ», μια κανταδίτσα, μια πατινάδα; Μάλιστα, κύριοι! Έχετε το δικαίωμα να πείτε την εποχή μας ό,τι θέλετε, με τη διαφορά πως αυτή είναι η κατάσταση.

Κι όμως, γιατί επιμένετε να θεωρείτε λ.χ. την «Κοντέσα ντε λα...τάδε» θαυμάσιο θέμα για ποίημα, κι όχι τον κουρελιάρη δουλευτή, που αγωνίζεται μέρα-νύχτα για τον επιούσιο;

Η αισθητική του παλιού καιρού με την εξέλιξη δεν υπάρχει. Αδυνατείτε λοιπόν να βρείτε ποιητικά στοιχεία στο σήμερα και οπισθοδρομείτε για το παρελθόν; Αλλά με ποιο δικαίωμα; Βέβαια, δεν έχω αντίρρηση αν η ποίηση και η Τέχνη γενικά δεν είναι παρά μια υπόθεση ατομική, τότε ο καθένας είναι ελεύθερος να κάνει ό,τι θέλει κι ό,τι του αρέσει.

Όταν όμως ο καλλιτέχνης είναι υποχρεωμένος ν' αποτελεί μια μονάδα στη σημερινή κοινωνία και να συνδέεται κάθε του κίνηση με τους συνανθρώπους του, ε τότε, όλοι εμείς έχουμε δικαίωμα ν' απαιτήσουμε από δαύτονε —αν θέλει να μας συγκινήσει— να παρακολουθεί τις τάσεις και τους σκοπούς του συνόλου. Και σε αντίθετη περίπτωση να τον αγνοήσουμε. Γιατί γράφει; Για ναν τα διαβάσουμε μεις. Έξοχα. Λοιπόν; Εμείς έχουμε τις προτιμήσεις μας. Φυσικά μπορεί να γράφει οτιδήποτε «δι' ατομικήν χρήση». Αλλά... οι «ατομικές χρήσεις» δεν ενδιαφέρουν εμάς. Κι επομένως... Άσκοπο το γράψιμό του.

Τι να σας πω: ο Πανερωπαϊκός πόλεμος είχε βέβαια τα δυσάρεστά του (καθάπερ «πόλεμος»): έκανε όμως τον άνθρωπο, με τα συντρίμια που σκόρπισε δεξιά-ζερβά, να μελετήσει τις συνθήκες του και να επαναστατήσει απαιτώντας μια ριζική λύση του ζητήματός του.

Είναι γνωστή η ζύμωση που γίνεται παντού για κάτι τέτιο. Τι στάση θα τηρήσει ο καλλιτέχνης μπροστά σ' αυτή, αφού περιτριγυρίζεται από φωνές για λυτρωμό από την εκμετάλλευση και την καταπίεση;

*

Τώρα τα τελευταία χρόνια οι τεχνίτες αρχίζουν να μην ικανοποιούνται από την παλιά αισθητική. Και κάνουν διάφορα πειράματα. Νέοι τρόποι, αναζήτηση νέων θεμάτων, μοντερνισμός, εξπρεσιονισμός κτλ. Ζητάμε όλοι μια κανούργια «καλλιτεχνική συγκίνηση». Αλλάζουμε φόρμες, σχέδια. Τίποτε. Ο λαός δυστυχεί. Βρυχάται για το ξεσκαλωμά του. Θέλει να βρει ένα δρόμο για να φτάσει στην ευτυχία.

Κι έρχεται, λοιπόν, η Επανάστατική Τέχνη να λύσει το ζήτημα. Δεν είναι πια ούτε «φιλολογία» ούτε υστερικές κραυγές. Είναι ο πόνος του αδύνατου, που ξεχύνεται ακατάπαυτα σα ζωνηρή φωτιά, έτοιμη να κάνει στάχτη το παρελθόν.

Αλλά να εξηγούμαστε. Η Τέχνη δεν είναι ούτε μανιφέστο, ούτε ρητορεία, ούτε... ούτε... Είναι προπαντός η συνισταμένη των εκδηλώσεων διανοητικά και συναισθηματικά γερών ανθρώπων, που παίρνουνε από τη ζωή όσα στοιχεία τους χρειάζονται για να δώσουν ώθηση στο μυαλό και στα νεύρα των άλλων τέτια, που να δημιουργεί ένα καινούργιο κόσμο.

Αλλά, πέστε μου, σας παρακαλώ, η ποίηση του Καρυωτάκη, με την πεσσιμιστική, τη νιχλιστική και σκεπτικιστική της μορφή, τι ώθηση μπορεί να δώσει; Να μας ξεκάνει όλους μια και καλή, να μας κάνει σκιές κινούμενες μέσα στη ζωή, χανωμένους και παθιασμένους, μάλιστα. Μα επί τέλους, Κύριοι, κάνετε την κοινωνία ένα κινητό νεκροταφείο με «βαρυπένθιμα κυπαρίσσια», να ησυχάσετε.

Δε μπορεί ν' αρνηθεί κανείς πως ο Καρυωτάκης υπέφερε οικονομικά, όπως άλλωστε τόσο άλλοι, πως ήταν ένας λεπτός κι ευγενικός άνθρωπος, που πονούσε καθώς αισθανόταν την καταπίεση και το μαρτύριο της σάπιας κοινωνίας μας. Αλλά εκείνο που ενδιαφέρει δεν είναι παρά το αποτέλεσμα: Πώς αγωνίστηκε για την καταπολέμηση του κακού αυτού; Γράφοντας πως θέλει να πεθάνει για να ησυχάσει και διακωμωδώντας, χωρίς σκοπό, την ανθρώπινη δυστυχία.

Δεν είχε γροθιά να χτυπήσει. Περιέφερε την αρρωστημένη και συντριμμένη του υπαρξή¹⁰ ανάμεσά μας θέλοντας να γκρεμίσει ένα ισπανικό πύργο με το γάντι.

*

Ωστόσο η ποίηση του Καρυωτάκη ενδιαφέρει από κάποια άποψη κι έχει μερικά προτερήματα. Γι' αυτό κι αξίζει τόσο να μελετηθεί όσο και να κριθεί. Περισσότερο ενδιαφέρουν τα δυο πρωτύτερα του έργα παρά το τελευταίο, μ' όλο που θεωρείται αυτό από πολλούς για ωριμότερο.¹¹ Μια μικρή ανάλυση του έργου του θα μας επιτρέψει να βγάλουμε χρήσιμα συμπεράσματα.

Έχουμε την παραξενή, αλήθεια, ιδέα πως πρέπει να σέβεται κανείς τους νεκρούς. «Ο αποθανών δεδικαίωται» (:). Μας γίνεται συμπαθητικό ένα άτομο σαν πεθάνει, γιατί το στερηθήκαμε. Μου επιτρέπετε να 'χω μια γνώμη; Πιστεύω πως τότε αγαπάει κανείς «όσους περνούν», όταν ελέγχει και τοποθετεί κατάλληλα στη συνείδηση του λαού τα έργα τους.

Είμαι πολύ σκληρός, το ομολογώ, μπροστά στο θάνατο, ίσα-ίσα γιατί αγαπώ τη ζωή

10. Ανάλογοι προσωπικοί χαρακτηρισμοί υπάρχουν και στην προγενέστερη κριτική του Β. Ρώτα, ό.π., σ. 227, 229-230.

11. Πράγματι, με εξαίρεση την ιστοπεδωτική κριτική του Β. Ρώτα, όσοι έγραψαν τότε για τα *Ελεγεία και Σάτιρες* (κατά χρονική σειρά οι Κλ. Παράσχος, Ι. Ζερβός, Λιμ. Χουρμούζιος, Φ. Μιχαλόπουλος και λιγότερο ο Λ. Ρουσέλ) τα χαρακτηρίζουν σωστά ως σημαντική εξέλιξη στην ποίηση του Καρυωτάκη και γενικά τα αντιμετωπίζουν με θετικά έως επαινετικά σχόλια, έστω και αν κάποτε διατηρούν επιφυλάξεις. Οι κριτικές αυτές συγκεντρώνονται στη *Χρονογραφία Κ. Γ. Καρυωτάκη*, ό.π. σ. 214-251.

και θέλω τους ανθρώπους να ζούνε για να δημιουργήσουν ένα καλλίτερο κόσμο. Και περισσότερο ενδιαφέρομαι φυσικά για τη ζωή ενός διανοουμένου, γιατί πιστεύω πως έχει ένα μεγάλο προορισμό, να γίνει οδηγός και ρυθμιστής των κοινωνικών πραγμάτων.

Γ'

Πώς ξεκίνησε ο Καρυωτάκης - Ο πόνος του ανθρώπου και των πραγμάτων - Μία λεπτή συγκρατημένη μελαγχολία
- Αόριστες θλίψεις - Το ερωτικό πάθος

Ανοίγω το πρώτο βιβλίο του: *Ο πόνος του ανθρώπου και των πραγμάτων* [sic]. Πρόλογος: «Οι θάνατοι». Αρχίζω ν' απογοητεύομαι. Τι κακό που με βρήκε, λέω. Με κυνηγάει ο χάροντας. Ναν το διαβάσω; Αντίκρυ μου κάθετα σχυμμένη στο βιβλίο μια ροδομάγουλη, με κάτι μάτια λάγνα και κάτι χείλη έτοιμα για φιλί. Χμ! Τι να προτιμήσω από τα δυο; Ένα βιβλίο με «θανάτους» ή μιαν αφρόκρεμα νιότης και χαράς; Εκείνη διαβάζει Ντοστογιέφσκι. Εγώ... Ας είναι. Θα ρουφήξουμε, λέω, κι αυτό το ποτήρι της πικρίας. Λοιπόν: «Οι θάνατοι». Έχουν για μοτίβο «Είναι άνθρωποι που την κακή[ν] ώρα την έχουν μέσα τους». Προσπαθώ να το εξηγήσω. Αδύνατο. Για μένα, που δουλεύω μέρα-νύχτα, για να βγάλω το ψωμί μου, όλες οι ώρες είναι καλές. Άλλωστε, απ' τον καιρό που κατάλαβα τι εξαιρετικό πράγμα είναι η ζωή και πόσο εξαιρετικότερη μπορεί να γίνει με ωρισμένες προσπάθειες, έχω γκρεμίσει κάθε πρόληψη και κρατάω στα χέρια μου το διαβήτη της λογικής, θαυμάσιο βοήθημα και για να κρατιέμαι σε μιαν ισορροπία και για να διασκεδάζω τη μόνωσή μου. Ίσως να έχω πάθει ένα μεγάλο καλό: Δηλαδή σ' όλα τα πάντα να ζητάω το γιατί, κι αν αμφιβάλλω για κάτι να ελπίζω στη δύναμη του θετικού ανθρώπινου μυαλού.

Κι όμως εννοώ μ' ευχαρίστησή μου πως η ώρα τούτη είναι καλή. Όχι βέβαια μονάχα γιατί χαίρομαι την ωμορφιά της αντικρυνής γυναίκας, αλλά γιατί κανένας θάνατος δεν εξυμνείται στο πρώτο ποίημα. Ίσα-ίσα ο Καρυωτάκης εδώ φαίνεται πως ερευνάει να βρει κάτι: έστω, «τον πόνο του ανθρώπου και των πραγμάτων».

Ματάκια μου, που κάτι το εδιψάσατε
και διψασμένα μείνατε ποτήρια,
ματάκια μου, που κάτι το εδιψάσατε
και μείνατε θλιμμένα¹² παραθύρια.

[...] ιστορήστε μου

τον πόνο του ανθρώπου και των πραγμάτων.

Εζήτησε λοιπόν «τον πόνο». Γιατί όχι τη χαρά; Αμέσως-αμέσως παίρνω την εντύπωση ενός ποιητή, μιας ευαίσθητης ύπαρξης, που αισθάνεται μιαν αόριστη

12. Αντί της σωστής λέξης «κλεισμένα». Επίσης, ο τελευταίος στίχος του ποιήματος «Θάνατοι» έχει ως εξής: *τον Πόνο των Πραμάτων και του Ανθρώπου*. Βλ. Κ. Γ. Καρυωτάκης, *Ποιήματα και πεζά*, επιμ. Γ. Π. Σαββίδης, Αθήνα, Ερμής, 1982, σ. 3.

θλίψη και ζητάει ναν τη βρει κάπου. Καθώς βλέπετε ο Καρυωτάκης ξεκίνησε από τον άνθρωπο. Κατάλαβε πως στη ζωή μας ο πόνος είναι κάτι δυνατώτερο από τη χαρά, δε μπόρεσε όμως να ξεφύγει από τη νοοτροπία των ποιητών που διάβαζε. Περιωρίστηκε στο να τον εξυμνήσει, χωρίς να τον εξηγήσει, πράγμα που θα τον ευκόλυne για να λυτρωθεί από δαύτονε, αντιτάσσοντας μια καινούργια κατάσταση με πίστη μεγάλη για τη νίκη του δυνατού ερευνητή.

Μ' ευχαριστεί απεριήραπτα το ευγενικό και λεπταίσθητο ύφος, ο торνεμένος στίχος του, ο ρυθμός, η μουσική του, η ζωγραφικότητα, η απλότητα και πάνω απ' όλα η καθάρια και χωρίς εκζητήσεις δημοτική του γλώσσα.¹³

*Ο κόσμος των δεντρώνε ρέβει ορθός,
κλαίει παρά κάτου η βρύση.*

Και ρωτώ: Ένας καλλιτέχνης με τόση φαντασία και παραστατικότητα είναι δυνατό να γράψει τον παρακάτω στίχο;

*Είναι το θράδυ απόψε θλιβερό
κι εμείς θαν το γλεντήσουμε το θράδυ,
όσοι έχουμε το μάτι μας ογρό
και μέσα μας τον Άδη.¹⁴*

Το εναντίο. Θα περίμενε κανείς από τον αρμονικό και αισθητικό ποιητή για να «γλεντήσει το θράδυ» ναν το βλέπει χαρούμενο και τη βρύση να γελάει. Τι συμβαίνει όμως; Τα πράματα κοιτάζονται ανάλογα με την τέτια ή τέτια διάθεσή μας. Κι η διάθεση του Καρυωτάκη ήτανε μελαγχολική.

Αρχίζω να εξηγώ την υποχονδρία¹⁵ του: Ο ποιητής ήταν ερωτευμένος τότε κατά ρομαντικό τρόπο. Ζητούσε —τι πλάνη!— από μια γυναίκα «ιδανικούς έρωτες», «Πλάτωνες» και «μέχρι τάφου». Η ερευνητικότητά του δεν προχώρησε τόσο πολύ, ώστε να νιώσει πως η γυναίκα έχει μονάχα τον προορισμό να ικανοποιεί τις φυσικές μας ορμές και πολύ περισσότερο να εννοήσει γιατί πολλές φορές οι γυναίκες μάς κάνουν απιστίες. Δε χαθήκανε δα τα ώμορφα τούτα πλάσματα από τον κόσμο κι αν κάποιον από δαύτα για ωρισμένους λόγους τον έχει εγκαταλείψει.

Προς τι να νοσταλγεί κανείς ένα χαμένο έρωτα, μια που μπορεί, με λίγο ριζοσπαστισμό, να δημιουργήσει άπειρους τέτιους, κάνοντας βέβαια υποχώρηση στις πρώην ιδεολογίες του. Πονούσε για την αγάπη, ενώ μπορούσε να εκμεταλλευτεί θαυμάσια τα νιάτα του και να γλεντήσει οπωσδήποτε με μια μικρή ασυνειδησία, δηλαδή μ' ελαφρή συνείδηση, γιατί δε μπορεί να κυνηγάει το απόλυτο.

13. Αντίθετα με την πρώτη συλλογή, η γλώσσα του Καρυωτάκη στο τελευταίο βιβλίο του κάθε άλλο παρά μπορεί να θεωρηθεί «καθάρια και χωρίς εκζητήσεις δημοτική», δεδομένου ότι συχνά η έκφρασή του εμβολιάζεται με λόγιες και άλλες λέξεις, κυρίως με σκοπό να πετύχει σατιρικό και ειρωνικό αποτέλεσμα. Επιφυλάξεις για τη γλώσσα του Καρυωτάκη είχαν διατυπώσει τότε οι Ι. Ζερβός και Α. Ρουσέλ (ο πρώτος αναφέρει ότι ο ποιητής παρασύρεται σε «καβαφική της φράσης ανωμαλία»), ό.π., σ. 240 και 249 αντίστοιχα.

14. Και τα δυο παραθέματα από το ποίημα «Gala», *Ο πόνος του ανθρώπου και των πραγμάτων*, ό.π., σ. 4.

15. Και ο Β. Ρώτας είχε χρησιμοποιήσει τη λέξη «υποχονδρία» («ο βαριεστημένος, σακατεμένος από την υποχονδρία του ποιητής»), ό.π., σ. 229.

Σάμπως τα μάτια της να μου είπαν ότι
δεν είμαι πλέον ο ναυαγός κι ο μόνος
κι ελύγισα σαν από τρυφερότη
εγώ που μ' είχε πέτρα κάνει ο πόνος.¹⁶

Όλ' αυτά εξηγούνται. Το παιδί¹⁷ ένωθε τις πρώτες του νεανικές ορμές. Ξυπνούσε μέσα του το χτήνος, ο αιώνιος νόμος της αναπααραγωγής, η φωνή του είδους, κι έπρεπε κάπως να εκδηλωθή. Κι αντί να ξεσπάσει σ' ένα ηδονισμό σαρκικό, με την επίδραση των ρωμαντικών μυθιστορημάτων με τραγικές αγάπες και αιθέριους έρωτες, εκφράστηκε με πονεμένους στίχους. Είμαι βέβαιος πως ο Καρυωτάκης την εποχή εκείνη, αν είχε όλα τα οικονομικά μέσα να γλεντάει με πολλές γυναίκες, σαν κοσμικός κύριος, θα 'γραφε στίχους διαφορετικούς, με κρεβάτια και όργια. Μπα! γιατί σας παρακαλώ; Δεν έχουνε την ποιήσή τους κι αυτά;

Διαμορφωμένος έτσι καθώς ήτανε άρωστος, μα πολύ πολύ λεπτά κι ευγενικά άρωστος, ήτανε φυσικό να βλέπει κι όλη τη φύση μ' αυτό το φακό και να φαντάζε-ται τις «δυο λατάνιες» να υψώνουν τα χέρια μες την απελπισιά τους.¹⁸ «Κι είναι ο κήπος μας, κήπος μελαγχολίας». Πονούνε λοιπόν και τα πράγματα; Τι να σας πω. Εγώ και πολλοί συνάνθρωποί μου σα βλέπουμε το κυπαρίσσι, χαιρόμαστε τη δροσιά των φυλλωμάτων του, αιστανόμαστε πόσο χαρούμενο και λεβέντικο είναι, σαν κυκλοφορούνε σ' όλο το κορμί του οι χυμοί. Περήφανο κι αλύγιστο απ' τον άνεμο, κοροϊδεύει τους ανθρώπους, που πάνε να κλάψουνε σκυφτοί, για το θάνατο ενός που δε μπορούσε παρά να πεθάνει.

*Το κυπαρίσσι, ατέλειωτο σα βάζατο, προς τ' άστρα
σηκώνει τη μαυρίλα του, διψώντας τον αέρα,¹⁹*

λέγει ο ποιητής. Και στη «Νύχτα»:

*Ολόρθο το φανάρι μας σωπαίνει
χλωμό και μυστηριώδικο
κι η πόρτα του σπιτιού μου είναι σα ν' άνοιξε
και λείψατο να βγαίνει.²⁰*

Ε λοιπόν. Οι στίχοι αυτοί, όσο τρυφεροί, όσο μαστορικά δουλεμένοι κι αν είναι, δεν δικαιολογούνε τον τίτλο. Μιλάς για τον πόνο του ανθρώπου. Δε βγαίνεις λιγάκι έξω από τον κήπο σου, «τον κήπο της μελαγχολίας» να δεις πως οι άνθρωποι αγωνίζονται για το ψωμί, πώς ιδρώνουν, πώς αγχομαχάνε, πώς εξευτελίζονται για να ζήσουν; Αν πονούσες αληθινά τον άνθρωπο, θα 'γραφες στα παπούτσια σου όλες τις μελαγχολίες, όλες τις υστερικές θλίψεις για τα ρόδα και τα κυπαρίσσια για να γλυ-

16. Από το ποίημα «Αγάπη», ό.π., σ. 9.

17. «Μελαγχολικό παιδί ο Καρυωτάκης», γράφει στην αρχή της κριτικής του ο Β. Ρώτας, ό.π., σ. 224.

18. Και ο Β. Ρώτας (ό.π., σ. 227) είχε σχολιάσει αρνητικά την «εχθρική» σχέση του ποιητή με τη φύση και την είχε αποδώσει στον χαρακτήρα του Καρυωτάκη.

19. Οι στίχοι αυτοί και οι εκφράσεις που προηγήθηκαν προέρχονται από το ποίημα «Άνοιξη», ό.π., σ. 10.

20. Από το ποίημα «Νύχτα», ό.π., σ. 11.

κάνεις τον καημό τους, τραγουδώντας τη δυστυχία τους, που είναι αποτέλεσμα ωρισμένων συνθηκών που θέλουν φτιάξιμο. Εμείς όλοι τραβάμε το δρόμο μας ασυγκίνητοι, γιατί πόνεσες τόσο επιπόλαια και τόσο λίγο για τον άνθρωπο.

*

Ο Καρυωτάκης, στο ξεκίνημά του, μας είχε δώσει πολλές ελπίδες για ένα έργο συγχρονισμένο, εξαιρετικό, γιατί νομίζαμε πως παρακολουθεί πρώτα την ηλικία του κι ύστερα την εποχή του.²¹ Για κάτι όμως είμαστε περισσότερο από βέβαιοι: πως είν' ένας απλός τραγουδιστής του πόνου, ενός πόνου ρομαντικού και νεφελώδικου. Κάτι τέτοιο γινότανε από πολλούς ξένους και δικούς μας. Γι' αυτό, έξω από την ευγένεια και την απλότητα της φόρμας του, δε μας προσφέρει τίποτα.

Υπάρχει μια αντίληψη πως η Τέχνη δεν ενδιαφέρεται για το θέμα κι είναι μονάχα ζήτημα μορφής και υποκειμενικής αίσθησης. Αν ήταν όμως έτσι, όσοι ασχολούνται με την καλλιτεχνία θα 'ταν μεγάλοι, γιατί όταν δε δεις τα πράγματα με ωρισμένο πρίσμα έξω από το υποκειμενικό, έχονε όλα την αξία τους. Τότε κι ο Παλαμάς, κι ο Δροσίνης, κι ο Πολέμης είναι ποιητές, χωρίς ν' αποτελούν εξαίρεση ούτε τα δέκα εκατομμύρια των Ρωμηών που γράφουνε στίχους. Καθένας έχει την υποκειμενική του αίσθηση και τη φόρμα του, σου λέει. (Πβλ. και μοντέρνους: Φώτο Γιοφύλην, Ίσαντρο Άρι, Μάριο Βαϊάνο (!)... και δε συμμαζεύεται.)

Όχι λοιπόν. Η καλλιτεχνική εργασία υπόκειται σ' έλεγχο, και αντικειμενικό κριτήριο έχει την εποχή της, που εξελίσσεται τραβώντας προς μια θετική, μηχανική κατεύθυνση.

Αν ο Καρυωτάκης προσπαθούσε να δουλεύει περισσότερο με το μυαλό και να βρει τα αίτια²² που προκαλούσαν τη νευρασθενική του ποίηση, φροντίζοντας να κάνει θεραπείαν ακολουθώντας μια φυσική ζωή, τότε θα καταλάβαινε πως ο πόνος είναι κάτι δυνατώτερο και ψηλότερο, που δεν εκφράζεται με λόγια, παρά τον ζει ο καθένας μας σιωπηλά και αντιτάσσει σ' αυτόν, με έργα, διάφορα αντιδότα, ή τον μεταμορφώνει σ' ενέργεια τέτια, δημιουργικήν, αξία ναν του χαρίσει την αισιοδοξία.

Μέσα στον Πόνο του ανθρώπου και των πραγμάτων [sic] συμπαθώ μερικά σύμβολά του όπως «Η μυγδαλιά», το δροσερό και καλοχτενισμένο αυτό ποίημα, καθώς και «Το χαμόγελο» που παραθέτω:

Απόψε είναι σαν όνειρο το δειλί·
απόψε η λαγκαδιά στα μάγια μένει.
Δε βλέχει πια. Κι η κόρη αποσταμένη
στο μουσκεμένο ξάπλωσε τριφύλλι.

21. Η Χρ. Ντουνιά (ό.π., σ. 128) υποστηρίζει ότι «ο Καρυωτάκης θεωρείται από τον Ανθία συνοδοιπόρος των κομμουνιστών και ως τέτοιος αντιμετωπίζεται».

22. Άλλες δυο φορές στη συνέχεια του άρθρου του ο Ανθίας επαναφέρει την εκτίμηση που είχε διατυπώσει νωρίτερα ένας άλλος εκπρόσωπος της αριστερής κριτικής, ο Αιμ. Χουρμούζιος· ότι ο Καρυωτάκης στα «Ελεγεία» του δεν ξεδιαλύνει «τη σταθερή και βασική αιτία της λύπης» του (Χρονογραφία Κ. Γ. Καρυωτάκη, ό.π., σ. 241), δηλαδή «το υπάρχον κοινωνικό σύστημα», συμπληρώνει η Χρ. Ντουνιά (ό.π., σ. 117).

Σα δυο κεράσια χώρισαν τα χείλη·
κι έτσι βαθιά, γιομάτα ως ανασαίνει,
στο στήθος της ανεβοκατεβαίνει
το πλέον αδρό τριαντάφυλλο τ' Απριλῆ.

Ξεφεύγουνε απ' το σύννεφον αχτίδες
και κρύβονται στα μάτια της· τη βρέχει
μια λεμονιά με δυο δροσοσταλίδες

που στάθηκαν στο μάγουλο διαμάντια
και που θαρρείς το δάκρυ της πως τρέχει
καθώς χαμογελάει στον ήλιο αγνάντια.²³

Δ'

«Φιλαδέλφειος διαγωνισμός - Αφού γνώρισε τον αγώνα της ζωής -
Μοιρολατρία και θρησκευτική μυστικοπάθεια - Μετά επτά χρόνια -
Ο ατομικιστικός πόνος - Νοσταλγία των περασμένων - Έρευνα,
αμφιβολία, σαρκασμός - «Η οπλή του αλόγου»

Μετά δυο χρόνια (1921) ο ποιητής εκδίδει τα βραβευμένα στο «Φιλαδέλφειο διαγωνισμό»: *Νηπενθή*. Καμιά πρόοδος στην ουσία. Εξακολουθεί να μένει στην ίδια αισθητική, δίνοντας περισσότερη προσοχή στη φόρμα. Ανάμεσα σε τόσους στίχους δεν ξεχωρίζει κανείς παρά δυο τρεις, που είναι επανάληψη των προηγούμενων με άλλες λέξεις. Δε λείπει μάλιστα κι η σχετική προς ένα στείρο θέμα φλυαρία.²⁴

Ο αγώνας της ζωής, αντί να επιδράσει και να μεταβάλει την πρώτη του μελαγχολική διάθεση, τον συντρίβει τόσο που δίνει την εντύπωση ενός χανωμένου και ανίσχυρου ν' αμυνθεί ανθρώπου.

Κι έχει για πρόλογο λίγα λόγια τραγικά του Ch. Baudelaire: «Βλέπω καθαρά κόσμους παράξενους, και, θύμα εκστατικό της οξυδερκειάς μου, σέρνω φίδα που μου δαγκώνουν τα πόδια».

Το γέλιο του απαλώτερου σκοπού
το πάθος μάταια χύνω του φλαούτου,
είμαι γι' αυτούς ανίδεος ρήγας που
έχασε την αγάπη του λαού του.²⁵

23. Παραλείπεται όμως το μότο του σονέτου, προφανώς για την απαισιόδοξη διάθεση με την οποία σφραγίζει το ποίημα: «Χωρίς να το μάθει ποτέ, εδάκρυσε./ ίσως γιατί έπρεπε να δακρύσει./ ίσως γιατί οι σφοδρές έρχονται». Κ. Γ. Καρυωτάκης, ό.π., σ. 6.

24. Όσα λέγονται στην παράγραφο αυτή ηγούν αντιφατικά, αν διαβαστούν αντικριστά με αυτά που λέγονται πιο κάτω: «Ένας νέος ποιητής έφερε κάποιο καινούργιο στυλ, ένα νέο τρόπο (πολύ αντιπροσωπευτικό) παρατήρησης των πραγμάτων, δείχνοντας πως θα τραβήξει μια δική του γραμμή, με φιλοσοφική κατεύθυνση εκδηλωμένη τόσο απλά και παθητικά».

25. Είναι η τέταρτη στροφή από το ποίημα «Οι στίχοι μου», πρώτο της ενότητας «Πληγωμένοι θεοί», *Νηπενθή*, ό.π., σ. 19.

Αυτά λέει και προχωρεί προς το κενό. Μ' όλο που 'ναι τόσο νέος, αισθάνεται την καρδιά του γηρασμένη. Δεν επαναστατεί για την κατάντια του· περιορίζεται στο να υποφέρει μοιρολατρικά και να εξομολογείται:

*Φίλε η καρδιά μου τώρα [σα να] εγέρασε·
τελείωσεν η ζωή μου της Αθήνας,
που όμοια γλυκά και με το γλέντι επέρασε
και με την πίκρα κάποτε της πείνας.²⁶*

Γιατί πείνασε; Δεν φαντάζομαι για να κάνει μονάχα τη ρίμα: «Αθήνας-πείνας». Ήταν φυσικό να αισθανθεί την πείνα, μια που δε ζήτησε το δίκιο του από την κοινωνία, στην ανάγκη δείχνοντας τη γροθιά του σ' όσους τον εκμεταλλεύονται.

Εμείς σήμερα, που έχουμε αποτινάξει την αστική ηθικολογία, επιτρέπουμε κι αυτήν ακόμα την κλεψιά κι αυτό το έγκλημα κι αυτή τη βία για να μην πεινάσουμε. Δεν αναγνωρίζουμε «προνομιούχους», κοιλίες παραγεμισμένες και παχειά πορτοφύλια. Επιμένουμε: Το κεφάλαιο να χρησιμοποιηθεί για το σύνολο.

Γιατί λοιπόν δεν ήρθε μαζί μας, ν' αγωνιστούμε για το γενικό καλό, αφού αιστάνθηκε την «πίκρα της πείνας» παρά προτίμηση να γελάσει και να σβύσει καθώς λέει:

*Κάνε τον πόνο σου άρπα
και όρόσισε τα χείλη
στα χείλη της πληγής σου.
Ένα πρωί, ένα δείλι,
κάνε τον πόνο σου άρπα
και γέλασε και σβύσου (!)²⁷*

Δεν σας επιτρέπουμε, άνθρωποι, να πεινάτε. Σας θέλουμε παράπλευρά μας για να κερδίσει όλ' η κοινωνία το ψωμί που της ανήκει.

Τι κι αν παραπονείστε. Με κραυγές κακομοίρικες, δίχως προσπάθεια για τη νίκη μας, δε γίνεται τίποτε. Διαϊωνίζετε την ανυπόφορη αυτή κατάσταση, μια που τη δεχόσαστε μοιραία σβύνοντας άσκοπα. Και το χειρότερο: Μας στερείτε δυνάμεις, που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για κάτι ωφελιμιστικό κι αναμορφωτικό.

Το ατομάκι μας, φίλοι συνάνθρωποι, που με χριστιανική υπομονή πάντα υποφέρετε τη δυστυχία σας, είναι αλήθεια κάτι εφήμερο και μικρό, σα δε συνδέεται με άλλα άτομα για να δουλέψει οργανωμένα για την ανατροπή ωρισμένων δυσβάσταχτων όρων ζωής.

Έχουμε την απόφαση να μεταχειριστούμε κάθε μέσο, να ποδοπατήσουμε οποιονδήποτε θεσπισμένο νόμο για να πετύχουμε. Και τότε ξεσκλαβωμένοι θα υψώσουμε το ανάστημά μας σαν ατσαλένιο πύργο, δημιουργώντας μια καινούργια ηθική με βάση την επιβολή του ανθρώπινου μυαλού.

Τα Νηπενθή βραβευτήκανε στο «Φιλαδέλφειο διαγωνισμό».²⁸ Πολύ σωστά.

26. Είναι η πρώτη στροφή από το ποίημα «Σε παλαιό συμφροιτητή», Νηπενθή, ό.π., σ. 30.

27. Η τελευταία στροφή από το ποίημα «Ευγένεια», Νηπενθή, ό.π., σ. 21.

28. Ο Καρυωτάκης μοιράστηκε το 6' βραβείο με τον άγνωστο Ν. Κυπαρίσση. Βλ. Χρονογραφία Κ. Γ. Καρυωτάκη, ό.π., σ. 70.

Γιατί σ' εποχή που ο Παλαμάς ξεφούρνιζε κλασικολατρείες, κενολογίες και στι-
χοурγημένες επιστημονικές θεωρίες, όλ' οι παλαιοί ποιητές αντιγράφανε όποιον ξένο
ποιητή διαβάζανε ρητορεύοντας και ναρκισσευόμενοι, διακορεύοντας και ξεπατώνο-
ντας τον Έρωτα, ένας νέος ποιητής έφερε κάποιο καινούργιο στυλ, ένα νέο
τρόπο (πολύ αντιπροσωπευτικό) παρατήρησης των πραγμάτων, δείχνοντας πως θα
τραβήξει μια δική του γραμμή, με φιλοσοφική κατεύθυνση εκδηλωμένη τόσο απλά
και παθητικά.

Διάβολο! Φυσικά προτιμώ (για το 1921) τα Νηπενθή παρά τα Παράκαιρα του
«μεγάλου εθνικού ποιητή» και γραμματοδιδάσκαλου Κωστή Παλαμά.

Οι άνθρωποι που τα κρίνανε, βέβαια, δεν καταλαβαίνανε πολλά πράγματα από τη
σύγχρονη κίνηση, τη μεταπολεμική της Τέχνης.²⁹ Είχανε διάθεση να μελαγχολή-
σουν, να πλανηθούν κάτω από σκιές δέντρων, να ονειροπολήσουν χαμένους κόσμους
και να ...σεληνιαστούν.

Δεν προσέξανε, γι' αυτό το λόγο –και πολύ φυσικά, μια που ήτανε ραμολιμένα
νοοτροπίας και υπολείμματα θαμμένων λειψάνων– την ουσία του έργου αυτού.³⁰ Και
τον πήρανε στο λαϊμό τους. Δώσανε στον Καρυωτάκη να καταλάβει πως τέτια πεσ-
σιμιστική ποίηση έχει πέραση στην Ελλάδα. (Σοφοί γαρ εισίν οι κριταί και σοφώτε-
ροι όσοι την αναγινώσκουν μετά περιπαθείας.)

Είναι γεγονός πως ο Καρυωτάκης εγνώρισε τον πόνο. Αλλά πολύ ατομικιστικά.
Ήτανε γραφιάς. Παρά τη θέλησή του; Και τι θα προτιμούσε; Γιατί τάχα να μην
κλαίνε όλοι οι γραφιάδες για την κατάστασή τους; Ή μήπως είχε την απαίτηση από
ένα τέτιο αστικό καθεστώς ν' αναγνωρίσει το ταλέντο του και να τον κλείσει
σ' ένα «κήπο μελαγχολίας», για ν' αυτοκτονεί κάθε στιγμήν ολοφύρομενος για το
θλιμμένο θρόισμα των φύλλων;

Διπλώνοντας το στήθος μου, γηρεύω αναπνοή
στη σκόνη των χαρτιών μου.
(Σφύζει γλυκά και ακούγεται χιλιόφωνα η ζωή
στα ελεύθερα του δρόμου.)³¹

29. Την κριτική επιτροπή την αποτελούσαν οι Γ. Παπ, Γ. Δροσίνης και Αλ. Φιλαδέλφους. Βλ. την
κρίση του Φιλαδέλφειου Ποιητικού Αγώνος (1920) στη Χρονογραφία Κ. Γ. Καρυωτάκη, ό.π., σ.
200-201.

30. Από μια άποψη, η εκτίμηση του Λθία φαίνεται σωστή: Στην εισηγητική της έκθεση (Χρονο-
γραφία Κ. Γ. Καρυωτάκη, ό.π., σ. 200-201) η κριτική επιτροπή κάθε άλλο παρά δίνει το στήγμα
της ποίησης του Καρυωτάκη: Μεταξύ άλλων αναφέρεται ότι «η λυρική αυτή συλλογή διαπνέεται
από την αγάπη προς την γενέτειραν γην, προς τα ξενιτευόμενα αυτής τέκνα, προς τας αγνάς παρα-
δόσεις του ελληνικού κόσμου, του οποίου παρακολουθεί τας χαράς και τα πένθη» ή ότι ο ποιη-
τής «εμφανίζεται ελληνικώτατος την έμπνευσιν», κτλ. Δηλαδή επιστημαίνονται πράγματα τα οποία
τόσο η αριστερή όσο και η δεξιά κριτική δεν βρίσκουν στο έργο του! Επιπλέον, καταλογίζεται στον
Καρυωτάκη ότι το ποίημα «Μοναξιά» δεν ανήκει στον ίδιο αλλά στον Μέτερλινγκ. Ωστόσο, κάτι
τέτοιο δεν έχει τεκμηριωθεί από την έρευνα: λ.χ., στη διδακτ. διατριβή της Βασ. Τοκατλίδου Οι
μεταφράσεις του Καρυωτάκη, ένταξή τους στο ποιητικό πρωτότυπο έργο των συλλογών του (επο-
πτεία: Γ. Π. Σαββίδης), Θεσσαλονίκη 1978.

31. Η δεύτερη στροφή από το ποίημα «Γραφιάς», Νηπενθή, ό.π., σ. 37.

Ήταν ανάγκη να δουλέψει για να ζήσει. (Αμ χωρίς εργασία δεν τρώει κανείς!) Δεν του άρεσε να 'ναι «γραφιάς». Γιατί δεν επαναστάτησε; Γιατί δεν έγινε εργάτης, τέλος πάντων, ενώνοντας την τύχη του με τους άλλους προλετάριους; Μήπως φοβότανε τη δυστυχία. Ο Πικρός, ο Φίτσος, ο Νικολαΐδης,³² ο Κορδάτος, ο Πουλιόπουλος κτλ. δεν είναι λιγώτερο διανοούμενοι. Κι όμως...

Ο ποιητής μας σερνότανε μοιρολατρικά, χωρίς πρωτοβουλία δικιά του, από τις συνθήκες. Δεν αγωνίστηκε καθόλου. Γιατί δεν αντιστάθηκε; Θα προτιμούσε μιαν αριστοκρατική ζωή; Χμ! είναι λίγοι «οι προνομίουχοι». Σταματώ σ' ένα στίχο του στους «Ποιητές»:

*Ολούθε πνέει, σα λίκας, των ανθρώπων
η τόση μοχθηρία και σας μαραΐνει,
ανθάκια μου χλωμά, που σας επήραν
σε κήπους μακρινούς να σας φυτέψουν.³³*

Έχει δίκιο. Με τη διαφορά όμως πως αυτό γίνεται και για όλους τους άλλους ανθρώπους, ίσως σε μεγαλύτερο βαθμό. Μήπως οι ποιητές είναι «προνομίουχοι» και θα 'πρεπε να τους σεβαστεί ένα «καθεστώς», που έχει λόγους να πιέζει με τη μοχθηρία του όλους τους δυστυχισμένους;

Τα Νηπενθή είν' ένας σταθμός στην ποίηση του Καρυωτάκη, που έδινε ελπίδες για μια δυνατή εξέλιξη. Ο ποιητής γνώρισε τον αγώνα της ζωής. Και περιμέναμε την αντίδραση.

Μετά 7 όμως ολόκληρα χρόνια Τα ελεγεία και οι σάτιρες [sic] έρχονται να μας πούνε τα ίδια και τα ίδια με άλλες φράσεις και άλλο τρόπο. Μόνο που ο πόνος του αυτή τη φορά παρουσιάζεται αδρώτερος και δείχνει μια κούραση, μιαν απογοήτευση τραγική, και πολύ περισσότερο μιαν αυτοεγκατάλειψη στο νυχιλισμό. Ο σκεπτικισμός του δεν ζητάει τις αιτίες των πραγμάτων.³⁴ Οδηγεί στον εξολοθρεμό, στο «απόλυτο μηδέν».

*«Φύγε, η καρδιά μου νοσταλγεί την άπειρη γαλήνη!
Ταράζει και η ανάσα σου τα μαύρα της Στυγός
νερά, που με πηγαίνουν, όπως είμαι ναυαγός,
εκεί, στο απόλυτο Μηδέν, στην Απεραντοσύνη.³⁵*

Έζησε τόσα χρόνια κλεισμένος στον Εαυτό του επιμένοντας στην ίδια διάθεση, «μάταια προσμένοντας κάποιαν επιστροφή», καθώς λέει:

*Ο κήπος είμαι που έμεινε χρόνια πολλά στην ίδια
θέση, μάταια προσμένοντας κάποιαν επιστροφή,
που αντί λουλούδια τώρα πια στ' αγκάθια έχει ταφεί
που σώπασαν τ' αγρόνια του και πνίγεται στα φίδια.³⁶*

32. Ωστόσο, δεν έχουμε μαρτυρίες ότι ο Ν. Νικολαΐδης δεν εμφανίστηκε ως «στρατευμένος» αριστέρος λογοτέχνης.

33. Οι τελευταίοι στίχοι από τους «Ποιητές», Νηπενθή, ό.π., σ. 26.

34. Βλ. σημ. 22.

35. Είναι η τελευταία στροφή από το «Φύγε, η καρδιά μου νοσταλγεί...», Ελεγεία και σάτιρες, ό.π., σ. 69.

36. Είναι η δεύτερη στροφή από το δεύτερο άτιτλο ποίημα [Ο κήπος είμαι...] των «Ελεγείων», ό.π., σ. 64.

Είναι αδύνατο, μια που κάθε στιγμή αλλάζουμε, γιατί αλλάζουν οι όροι της ζωής, να γυρίσουμε στις περασμένες χαρές. Το ζήτημα είναι να μπορούμε, διευθύνοντας τα πράγματα, να οδεύουμε από το νέο πόνο μας προς νέες χαρές. Ο Καρυωτάκης μας θυμίζει ολίγον τινα θρησκευτικό μυστικισμό:

Θα 'ναι το χόμα σου ελαφρό και θα 'ναι πάντα [ονειρευτή]
η ώρα με τ' αναπάντεχο τέλος του μάταιου δρόμου.³⁷

Δηλαδή με άλλους λόγους: «Πάντα ματαιότητας τα ανθρώπινα» (!).

Κλονίστηκε η πίστη του στη ζωή. Το πήρε απόφαση. Έβλεπε τους ανθρώπους σαν Ερινύες, τον συντρίβε υπερβολικά ο ρόλος του παληάτσου που αναγκαστικά υπάρχει μέσα στη σημερινή κοινωνία.

Άλογα μαύρα, θιάσος ιπποδρομίου, πετούνε
οι σκέψεις τώρα, φεύγοντας τη μάλιστα του λόγου.
Κι είμαι ένας κλόουν τραγικός, που οι άνθρωποι θα δούνε
να παίζει, να συντρίβεται με την οπλή του αλόγου.³⁸

Αλλά οι σημερινοί «τραγικοί κλόουν» δεν συντρίβονται από την οπλή του αλόγου. Ξαίρουν να διευθύνουνε τόσο καλά τ' αλόγά τους, ώστε δεν παθαίνουν τίποτα κι ακόμα, στην ανάγκη, οδηγούνται προς τους θεατές, που κοροϊδεύουνε, για να τους δείξουν πόση δύναμη έχουν τα υπερήφανά τους ζώα στην «οπλή».

Έτσι, από τήν έρευνά του ο Καρυωτάκης οδηγήθηκε στην αμφιβολία για τη σκοπιμότητα της ζωής κι απ' αυτή στο «σαρκασμό», καθώς φαίνεται στις «Σάτιρες». Με τη διαφορά πως ο σαρκασμός του, απαύγασμα νιχιλιστικής φιλοσοφίας, δεν είναι λυτρωτικός, καθώς θ' αποδειχθεί παρακάτω.

Ε'

«Μοντερνισμός» - Εξέλιξη στη μηχανή - Το γέλιο που συντρίβει
το άτομο - Επιφάνεια στην επαναστατική σάτιρα - Ο δαντής που
μελαγχολεί ενώ κοροϊδεύει - Ο φιλοσοφικός σαρκασμός
που οδηγεί στην απολύτρωση - Επίλογος

Ας γίνουμε λοιπόν και λιγάκι «μοντέρνοι». Ένας κύριος «καθώς πρέπει» δε μπορεί παρά να κοιτάζει και τα τελευταία παρισινά φιγουρίνια, να φοράει «τσάρλεστον», να διαβάξει το *Αθηναϊκόν Σικ*, την κυρία «Μονταίν», *Ανησυχίες* του Γιοφύλλη και κατασκευάσματα του Ίσαντρου Άρι. Βλέπετε η Τέχνη έχει τις μόδες της. Και καμιά στάλα «Φουτουρισμός» δεν είναι άσκημος. «Ενδείκνυται κατά της δυσπεψίας». Έτσι θα 'γραφε κάποιο ιατρικό περιοδικό! Όσο για το βάθος της Τέχνης δεν ενδιαφερόμαστε, φίλοι αναγνώστες. Μπα! Τι φρούτο χυδαίο που 'ναι! Χα χα χα! Τι λέτε καλέ; Τι μας ενδιαφέρει για δαύτο; Εμείς είμαστε οι άνθρωποι που κινούνται χωρίς

37. Οι τελευταίοι στίχοι από την «Επιστροφή», ό.π., σ. 68.

38. [Άλογα μαύρα...], ό.π., σ. 74.

σκοπό μέσα στη ζωή και περνούν οπωσδήποτε σαν κουκλίτσες μέσα στη βιτρίνα της κοινωνίας. Και πού θα καταλήξουμε; Στο θάνατο χωρίς άλλο.

Δίπλα μας περνάει ο δουλευτής, ιδρώνει μέρα-νύχτα για ένα κομμάτι ψωμί. Μας σπρώχνει πεινασμένη μια πόρνη, μας πουλάει το κορμί της, σαράβαλο κι ερείπιο. Ένας τυφλός ζητάει δυο-τρεις δεκάρες. Ένας δυστυχισμένος οικογενειάρχης έχει τα παιδιά του άρωστα με φθίση και μάταια δουλεύει για να εξοικονομήσει κάτι για τα δαύτα. Το θηρίον –η πατρίδα– φτιάνει πολέμους και θυσιάζει τους υπηκόους της για να φτάσει λ.χ. στην «ελληνικωτάτην» (τούρκικη) πρωτεύουσα του ταραξία κατακτητή «Μακεδόνας Μ. Αλεξάνδρου», για να τρέφονται και να παθαίνουν στομαχικές διαταραχές κάποιοι κηφήνες... Και τι μας γνιάζει: Εμείς είμαστε... μοντέρνοι. Να σου η αστική αισθητική! Καινούργια φόρμα! Κίνηση στις εικόνες, παραδοξολογίες, λίγο χρηματιστήριο, λιγούλακι τσιμέντο, μια δόση «ξεχαρβαλωμένης» κιθάρας και, για τους ελώδεις πυρετούς, σ' ένα ποίημα εξπρεσιονιστικό, «το κάτωθι αντιπυρετικό φάρμακον»:

Kavafisme ³⁹	50 cent
Baudelaurisme	3 gr.
Valerisme	1.5 »
Geraldisme	85.6 »

Εμετικά κάρνα («κατά βούλησιν»)

Και λύεται λοιπόν το ζήτημα της Τέχνης. Μα δε μου λέτε, κύριοι; Για παιγνίδι περάσατε τη ζωή και την κοινωνία; Θ' ασελγείτε νομίζετε καλένας χωριστά και «αναμιξ» σε βάρος του ανθρώπινου πολιτισμού προσπαθώντας να μας γυρίσετε χρόνια και χρόνια πίσω για να πεθάνετε πρώτα εσείς κι ύστερα εμείς; Θέλετε να γελάσετε; Ωρίστε υπόδειγμα μοντέρνας Τέχνης:

Λοιπόν το μανιτόμπα επτά και πέντε σεντς
και το χαρβίντερ εξή και σαράντα
τσιφ Πειραιά, τέλος μηνός παραδοτέα
(Φώτος Γιοφύλλης)⁴⁰

Βάνω σε παρενθέσεις τ' όνομα του παραχαράκτη αυτού της αισθητικής, για να μη νομίζετε πως μπορούσε ποτέ ο Καρυωτάκης, όσο κι αν επηρεαζόταν από τους διάφορους ακροβατισμούς της εποχής του, να γράψει αρλούμπες. Γιατί πάνω απ' όλα ο ποιητής μας σεβότανε τον εαυτό του κι είχε πολλούς τρόπους να εκδηλωθεί. Από τη σελίδα 37 (Ελεγεία και Σάτιρες - «Ιστορία») αρχίζ' η μοντέρνα φόρμα.⁴¹ Παύ-

39. Σε αντίθεση με άλλους αριστερούς κριτικούς και λογοτέχνες, ο Ανθίας εκφράζεται αρκετά ευνοϊκά για τον Καβάφη σε άρθρο του στην εφημερίδα *Πρωινή* της Λευκωσίας (21 Μαρτ. 1935), ενώ δέκα χρόνια νωρίτερα είχε εξαγγείλει διάλεξή του για τον αλεξανδρινό ποιητή στη Σπάρτη (1925). Βλ. Μ. Πιερής, *Από το μερτικό της Κύπρου*, Αθήνα, Καστανιώτης, 1991, σ. 56. Εδώ περιλαμβάνονται το δημοσίευμα της *Πρωινής* (σ. 140-142) αλλά και προγενέστερη θετική αναφορά του Ανθία στον Καβάφη (σ. 54-55).

40. Παρόλο που εδώ γλεντάει τις φουτουριστικές απόπειρες του Φ. Γιοφύλλη, τρία χρόνια νωρίτερα ο Ανθίας είχε εξαγγείλει ότι θα παρουσίαζε τις *Ανησυχίες* του (1923) σε διάλεξή του στη Σπάρτη. Βλ. Μ. Πιερής, *ό.π.*, σ. 56.

41. Για τον «προσωπικότητα» μοντερνισμό στα *Ελεγεία και Σάτιρες* είχε κάνει λόγο ο Κλ. Παράσχος: βλ. *Χρονολογία Κ. Γ. Καρυωτάκη*, *ό.π.*, σ. 220-221.

ουνε πια τ' αστέρια τα γλωμά, τ' ανθάκια που δακρύνουν και τα ...σάπια τριαντάφυλλα. Παίρνει τα σύμβολά του από την πεζολογία (καθώς τη νομίζουν μερικοί) με τη διαφορά πως εξακολουθεί να φλυαρεί απάνω στο ίδιο θέμα, με κόλπα και περιεκλάδες λογής-λογής:

*Είμαστε κάτι ξεχαρβαλωμένες
κιθάρες. Ο άνεμος, όταν περνάει
στίχους, ήχους παράφωνους ξυπνάει
στις χορδές που κρέμονται σαν καδένες.*

*Είμαστε κάτι απίστευτες (;) αντένες
Υψώνονται σα δάχτυλα στα χάη,
στην κορυφή τους τ' άπειρο αντηχάει,
μα γρήγορα θα πέσουνε σπασμένες.⁴²*

Οι στίχοι του φαίνονται ανήσυχοι εξωτερικά. Σε τέτιο σημείο που ο ρυθμός τους να μη γίνεται αισθητός.⁴³ Πού και πού όμως κάνει εσωτερικές ρίμες όπως: «στίχους-ήχους, παράφωνους-ξυπνάει» κλπ. Χωρίς αμφιβολία παθαίνει μιαν εξέλιξη από άποψη μορφής. Είναι όμως τούτο αρκετό; Είναι σαθρές οι βάσεις. Ο εσωτερικός του κόσμος δεν παύει από το να είναι αρωστημένος και να οδηγεί στον όλεθρο. Η φιλοσοφία του τίποτε, η πολλές φορές απλοϊκή κι επιφανειακή (δηλαδή προσποιητή) επιτείνει την κλίση του στην αυτοεγκατάλειψη:

*Ενοσταλγούσα ριγηλό φθινόπωρο τις ώρες,
τα δέντρα αυτά του δάσους, την ερημη προτομή.
Κι όπως πέφτουνε τα κλαδιά στο υγρό χώμα, οι σπώρες,
ήρθα να εγκαταλειφθώ στην ιερή του ορμή.⁴⁴*

*

Ένας άνθρωπος που θεωρεί μοιραία την κατάσταση του είναι πολύ φυσικό να επιμένει στην απαισιοδοξία, μη προσπαθώντας να βρίσκει λύσεις, με την εξέταση των αιτιών της δυστυχίας του.⁴⁵ Μια κραυγή θανάτου αναδίνεται σε κάθε ποίημά του και σου προκαλεί τον οίχτο, γιατί σκέφτεται πως μια τόσο αισθαντική κι ευγενική ύπαρξη θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για κάτι ζωντανό και δυνατό.

Κι ωστόσο δεν ικανοποιείται με το λυρισμό του παληού καιρού. Πασκίζει μερικές φορές να ξεφύγει από δαύτονε, να γελάσει πρώτα με τον εαυτό του κι ύστερα με το περιβάλλον, να παίξει το ρόλο του επαναστάτη φιλόσοφου που γελάει για την

42. Παρατίθενται οι δυο τετράστιχες στροφές του σονέτου [Είμαστε κάτι...], ό.π., σ. 87. Το παρενθετικό ερωτηματικό του Ανθία προφανώς αποτελεί υπαινικτικό σχόλιο στον απρόσμενο συνδυασμό του επιθέτου «απίστευτες» με το ουσιαστικό «αντένες».

43. Ο Κλ. Παράσχος είχε μιλήσει για «καντικανονικές τομές που δίνουν στο στίχο του κάτι σαν περπάτημα πληγωμένου πουλιού, τόσο σύμφωνο με την όλη του ψυχική διάθεση, και συγχρόνως μια ποικιλία που ξεκουράζει το αυτί απ' την αφόρητη (όταν είναι διαρκής) κανονική προσωδία» κτλ. Βλ. Χρονογραφία Κ. Γ. Καρυωτάκη, ό.π., σ. 220.

44. Η τελευταία στροφή από το ποίημα [Τι να σου πω φθινόπωρο...], ό.π., σ. 90.

45. Βλ. σημ. 22.

αθλιότητα της ζωής, χωρίς όμως και να υποδεικνύει τον τρόπο (υποβάλλοντάς τον) του εξαγνισμού.

Μια διάθεση για να κοροϊδέψει μερικά πράγματα την ωνομάζουσε μερικοί «σατιρική». Μπα! Επιθεώρηση λοιπόν είναι η σατιρική ποίηση; Οπερέττα; Χαριεντισμός; Ιδού «σάτιρα» μια φορά:

*Οι στίχοι παρέχουν ελπίδες
θα γράψουν οι εφημερίδες.*

*«Κλεαρέτη Δίπλα-Μαλάμου»
και δίπλα σ' αυτό τ' όνομά μου.⁴⁶*

Ο Σκόκος ο δυστυχής σατιρίζει καλαμπουρίζοντας. Μα είναι... παληός λόγιος. Ένας νέος όμως; Α όλα κι όλα, το ελαφρό θέατρο (πρβλ. «Φρου-φρου», Δραγάτσης, Σύλλιος, Ασημακόπ... κτλ.) επιδρά στο Ρωμηό περισσότερο από τον Καραγκιόζη, γιατί επιτέλους αυτό επιδεικνύει και «τορνευτές» γάμπες. Φαντασθείτε τον πονεμένο και σακατεμένο από την κούραση και τη βαργεστισιά της ζωής Καρωτάκη να καλαμπουρίζει στους «Δημόσιους υπάλληλους»:

*«Συν τη παρουσία αλληλογραφία
έχομεν την ΤΙΜΗΝ» διαβεβαιώνουν.
Και μονάχα η ΤΙΜΗ τους απομένει
όταν ανηφορίζουνε τους δρόμους
το βράδυ στις οχτώ, σαν κουρντισμένοι.⁴⁷*

Αν ο Καρωτάκης ήξαιρε να κάνει επιλογή στα θέματά του και δεν έβλεπε τα πράγματα με το φακό του δαντή, δε θα σατίριζε με τέτιο τρόπο το σημερινό κοινωνικό εξάμβλωμα. Γιατί προ παντός η σάτιρα είναι το απόσταγμα μιας διανοητικής και φιλοσοφικής ωριμότητας, όχι ένα γούστο απλό για φαιδρολογία.

Σ' εποχή που ο Βάρναλης με τους Σκλάβους πολιορκημένους μάς παρουσιάζει μια σάτιρα βαθεία ανθρώπινη αναλύοντας μέσα σε δαύτη καταστάσεις κοινωνικές, δε μπορεί να γίνεται καν συζήτηση για ένα τέτιο γούστο ατομικιστικό και για ...passatempo, που δεν υποβάλλει παρά την καταστροφή.

Πού και πού ο Καρωτάκης πάει να δώσει επαναστατική μορφή στη σάτιρά του. Μάταια όμως. Εγνώρισε φαίνεται την κοινωνία μόνο από τα βιβλία και το γραφείο του. Δε βγήκε λιγάκι έξω στο δρόμο να μελετήσει την τάξη του (ναι, την αστική του τάξη), για να δει τι θαυμάσια θέματα έχει για ένα μεγάλο σατιρικό ποιητή. Επί τέλους μπορούσε να διαβάσει και λίγο Λασκαράτο, αν ήθελε να δει πώς γελάνε οι μεγάλοι δημιουργοί.

Ο περίφημος «Μιχαλιός» δεν είναι τίποτε άλλο παρά ένα χαριτωμένο κατασκευάσμα.⁴⁸ Οι Μιχαλιοί (επαναστάτες Μιχαλιοί) δε μουρμουρίζουνε: «Κυρ-δεκανέα, άσε

46. Από τη σάτιρα «Σταδιοδρομία», ό.π., σ. 112.

47. Από τη σάτιρα «Δημόσιοι υπάλληλοι», ό.π., σ. 104.

48. Προφανώς εδώ απαντά στον Διμ. Χουρμούζιο, ο οποίος είχε χαρακτηρίσει τον «Μιχαλιό» ως «το αναμφισβήτητο καλύτερο τραγούδι από τις Σάτιρές του». Βλ. Χρονογραφία Κ. Γ. Καρωτάκη, ό.π., σ. 242.

με να γυρίσω στο χωριό μου» και «αφίστε με στο σπίτι μου να πάω». Γίνονται οι κατηγορίες και οι δικαστές όσων τους τραβάνε για ... την ελευθερία. (Ποιαν ελευθερία; Μιας τάξης· ναι, μιας τάξης από λίγα καλοθρεμμένα γουρουνόπουλα.)

Έτσι, μ' όλο που φροντίζει να δείξει πως είν' ένας τραγικός σαρκαστής αποτυχαίνει (και πολύ σωστά), γιατί δεν πιστεύει σε τίποτα. Το γέλιο του, ο πόνος του, θεατρinίστικα όλα, καταντάνε πληχτικά και χωρίς σοβαρότητα.⁴⁹

Καθώς φαντάστηκε το σαρκασμό, δε μπορούσε παρά να του δημιουργήσει ένα μεγάλο κενό. Μελαγχολία από τη μια, εκδήλωση εύθυμη από την άλλη. Και στο μέσο: Τίποτα. Νίκησεν όμως η μελαγχολία, γιατί 'ήτανε δυνατώτερη. Και τι μένει; Μια ποίηση απλώς χαριτωμένη. Ουσία; Μηδέν. Και κάτι άλλο. Τρίκλισμα σε διάφορα σχέδια χωρίς σκοπό.

Ο αληθινός φιλοσοφικός σαρκασμός οδηγεί στην απολύτρωση, γιατί πηγάζει από κάτι «συγκεκριμένο» και ξαίρει το γιατί, φροντίζοντας ν' αντιδράσει σε κάθε παθολογική κατάσταση με το αισιόδοξο γέλιο, το ανοιχτόκαρδο και λεβέντικο. Για να γίνει όμως αυτό χρειάζεται να ζυμωθεί κανείς μέσα στη ζωή, να τη γνωρίσει απ' όλες τις απόψεις της και να 'χει πρόγραμμα ιδεολογικό που να ενδιαφέρει την ολόκληρη.

*

Ο Καρυωτάκης λοιπόν αξίζει να προσεχτεί για το στυλ του μονάχα. Κι ας λένε κάποιοι κριτικοί του πως 'ήτανε ό,τι απαιτούσε μια τέχνη ανώτερη, γιατί 'ήξερε να πεθαίνει και να μαραζώνει τους αναγνώστες του. Αυτοί όμως δε ζούνε στο 1928. Ένας μεσαίωνας θα μπορούσε να τους αναφέρει στο χρονογράφημά του.

T. ΑΝΘΙΑΣ

80

49. Στο σημείο αυτό ο Ανθίας αφενός επικροτεί την εκτίμηση του Β. Ρώτα ότι οι σάτιρες του Καρυωτάκη είναι «και σαν φάρσες: ένα ξεθύμασμα χωρίς κόπο», ή ότι τη γενιά του ποιητή «την έφαγε η εγωπάθεια, ο θεατρinισμός» (βλ. Χρονογραφία Κ. Γ. Καρυωτάκη, ό.π., σ. 229-231) και αφετέρου διαφωνεί με την άποψη των Αμ. Χουρμούζιου, Φ. Μιχαλόπουλου κ.ά., ότι οι σάτιρες (ή και τα ελεγεία του) είναι «πραγματικές εικόνες κι όχι ασθενικές φαντασίες» (ό.π., σ. 242) ή γεμάτες «ειλικρίνεια» και «γυμνή αλήθεια», αφού «η τέχνη του Καρυωτάκη δεν γνωρίζει να ψεύδεται, δε ζητεί να εξαπατήσει», αλλά «βγαίνει εντελώς αυθόρμητα μέσα από την ψυχή του» (ό.π., σ. 243).

Επιλεγόμενα Η αναμέτρηση του Ανθία με τον Καρυωτάκη

Ο Τεύκρος Ανθίας (1903-1968) διανύει το 25ο έτος της ηλικίας του όταν καλείται να αναμετρηθεί, στο άρθρο του αυτό, με τον ποιητή Κ. Γ. Καρυωτάκη. Ήδη από τα παιδικά και πρώτα εφηβικά του χρόνια είχε προλάβει να δημοσιεύσει στην Κύπρο ποιητάρικες φυλλάδες, την πρωτόλεια ποιητική συλλογή *Λουλούδια της αγάπης* (Λάρνακα 1922) και στη συνέχεια δυο «ρωμάντσα» στην Αθήνα (*Θυσία ανώφελη*, 1923 και *Καλότυχ' οι νεκροί*, 1924), τα οποία δικαιολογημένα περνούν απαρατήρητα ή επικρίνονται για τον άκαιρο ρομαντισμό και την πρόχειρη γραφή τους.⁵⁰ Ενώσω ακόμη εργαζόταν ως δάσκαλος στη Σπάρτη, βγάζει σε τρία τεύχη το περιοδικό *Φλόγα* (1925), που καλύπτεται εξολοκλήρου με δικά του κείμενα.⁵¹ Από το 1927 ζει την «αλήτικη» περίοδο της ζωής του στην Αθήνα, όπου συνεργάζεται με έντυπα όπως το *Φραγκέλιο* του Βέλμου, το περιοδικό της *Μεγάλης Ελληνικής Εγκυκλοπαίδειας*, την εφημερίδα *Η Υπαλληλική* κ.ά.

Εφτά εβδομάδες μετά την αυτοχειρία του Καρυωτάκη, ο Ανθίας αρχίζει να δημοσιεύει στην *Υπαλληλική* το κείμενό του «Ο θάνατος ενός ποιητή Κ. Γ. Καρυωτάκης», που ολοκληρώνεται σε πέντε συνέχειες (9, 16, 23, 30 Σεπτεμβρίου και 7 Οκτωβρίου 1928). Το ανεπτυγμένο αυτό άρθρο ενδιαφέρει για διάφορους λόγους, αδιάφορο αν ο κριτικός πέφτει έξω στην αποτίμησή του. Ανάμεσα σ' άλλα, μπορεί κανείς να διακρίνει την προσπάθεια του νεότερου ποιητή να αναμετρηθεί με ένα ποιητικό του ίνδαλμα, το οποίο όμως δεν μπορεί να χωρέσει στο ιδεολογικό πλαίσιο της αριστερής κριτικής. Σε όλη την έκτασή της η κριτική τοποθέτηση του Ανθία περιχαράκωνεται από απαράβατες αρχές της αριστερής ιδεολογίας, γεγονός που δεν του επιτρέπει να προσεγγίσει απροκατάληπτα και να αποδεχτεί έναν κατά τ' άλλα αγαπημένο του ποιητή. Η αυτοχειρία του Καρυωτάκη, οι νεκρολογίες που ακολούθησαν, η στάση της κριτικής για τα *Ελεγεία* και *Σάτιρες* και η υπό εκκρόαψη ποιητική συλλογή *Τα σφυρήλιμα του αλήτη* είναι μερικοί άλλοι παράγοντες που ορίζουν τη στάση του ποιητή-κριτικού. Ας δούμε τα πράγματα από πιο κοντά:

Αρχικά ο Ανθίας δυσανασχετεί με την έκταση που δόθηκε στον τύπο για την αυτοκτονία του Καρυωτάκη αλλά και με τις ερμηνείες που προτάθηκαν γι' αυτήν. Ο ίδιος την αποδίδει στον (αδύναμο, τάχα) χαρακτήρα του και στα δήθεν ξεπερασμένα (ρομαντικά) διαβάσματά του. Βασικός σκοπός του αρθρογράφου είναι να δείξει ότι ο μηδενισμός του Καρυωτάκη «δεν παρουσιάζει καμμία θέση»· άρα, «δε μας χρειάζεται», αφού δεν εκπληρώνει τις προσδοκίες της αριστεράς να τον δει ενταγμέ-

50. Από τους Γ. Βαφόπουλο, *Μακεδονικά Γράμματα*, τχ. 2/19 (Φεβρ. 1924) 31-31 και Α. Μεντζελίδη, *Νέοι Βωμοί*, τχ. 3 (Μάρτ. 1924) 95-96. Και ο ίδιος ο Ανθίας αποκηρύσσει σιωπηλά τα νεανικά και πρωτόλεια βιβλία του.

51. Βλ. Α. Βαρελάς & Α. Λούδη, *Μικροφιλολογικά*, τχ. 8 (φθινόπωρο 2000) 20-22.

νο «σε μιαν άλλη στράτα, τη στράτα της σημερινής επαναστατικής [=προλεταριακής] τέχνης».

Έτσι, ο κριτικός προχωρεί σε έναν (μάταιο, τελικά) αγώνα να υποβαθμίσει την ποίηση του Καρυωτάκη, αντιμετωπίζοντάς την κυρίως με ιδεολογικά κριτήρια. Στην προσπάθειά του αυτή βρήκε βασικό συνεργό τον Β. Ρώτα, έστω και αν αυτός προερχόταν, τότε, από το αντίπαλο ιδεολογικό στρατόπεδο του περιοδικού *Ελληνικά Γράμματα*, που ευθυγραμμίζονταν με τον κύκλο του Γ. Αποστολάκη, του Φ. Πολίτη και του Κ. Θ. Δημαρά.⁵² Όπως επισημαίνεται σε υποσημειώσεις, στο κείμενο του Ανθία επανέρχονται παρατηρήσεις και προσωπικοί ή άλλοι χαρακτηρισμοί που είχε χρησιμοποιήσει με ανάλογη (αρνητική) διάθεση ο Β. Ρώτας μερικούς μήνες νωρίτερα: Η μελαγχολία και ο πεσιμισμός αποδίδονται στην «εγωπάθεια» και στην «υποχονδρία» του ποιητή· υποστηρίζεται ότι ο Καρυωτάκης αγνοεί την εποχή του, τον κόσμο και τα πράγματα και μένει προσκολλημένος σε μια υποκειμενική (άρα, αμφίβολης ποιότητας) τέχνη.

Βέβαια, σε αντίθεση με τον Β. Ρώτα, ο Ανθίας προχωρεί πιο πέρα για να υποτάξει την ερμηνεία του στις αρχές της αριστερής κριτικής· επαναφέρει σιωπηρά την επιφύλαξη του Αιμ. Χουρμούζιου ότι στα «Ελεγεία» δεν ξεκαθαρίζονται τα «αίτια» της λύπης και γενικεύει την παρατήρησή του και για τις «Σάτιρες»: «Ο σκεπτικισμός του [Καρυωτάκη] δεν ζητάει τις αιτίες των πραγμάτων. Οδηγεί στον εξολοθρεμό, στο 'απόλυτο μηδέν'», και έτσι δεν φτάνει στην περιζήτητη «λύτρωση».

Παράλληλα γίνεται φανερό ότι ο σχολιογράφος δεν φτάνει στην απόλυτη άρνηση (όπως κάνει ο Β. Ρώτας). Κάποτε μάλιστα εμφανίζεται τόσο θετικός ώστε να ακούγεται αντιφατικός. Σίγουρα αναγνωρίζει ότι η ποίηση του Καρυωτάκη τού ταιριάζει περισσότερο σε σύγκριση με το έργο του Παλαμά ή άλλων, και το ομολογεί απερίφραστα: «Διάβολε! Φυσικά προτιμώ (για το 1921) τα *Νηπενθή* παρά τα *Παράκαιρα* του 'μεγάλου εθνικού ποιητή' και γραμματοδιδάσκαλου Κωστή Παλαμά». Σε άλλα σημεία του κειμένου του απορρίπτει την ποίηση του Παλαμά και ειρωνεύεται άλλους ελάσσονες ή μέτριους ποιητές (τους Δροσίνη, Πολέμη, Γρυπάρη, Σκίπη, Κυριαζή, Γιοφύλλη, Βαϊάνο κ.ά.). Πάντως, ξεκαθαρίζει ότι ο Καρυωτάκης, «όσο κι αν επηρεαζόταν από τους διάφορους ακροβατισμούς της εποχής του», δεν έγραψε «αρλούμπες» (ως τέτοιο παράδειγμα αναφέρει τις φουτουριστικές απόπειρες του Φ. Γιοφύλλη).

Ο Ανθίας δηλώνει ότι προτιμά τις δυο πρώτες ποιητικές συλλογές του Καρυωτάκη παρά τα *Ελεγεία* και *Σάτιρες*. Τελικά, όμως, και τα δυο πρώτα βιβλία τον απογοητεύουν για την απαισιόδοξη ιδεολογία τους, και εφόσον δεν συμβαδίζουν με τα «αισιόδοξα» και «υγιή» μηνύματα της αριστερής κριτικής. Στην πρώτη συλλογή, *Ο πόνος του ανθρώπου και των πραγμάτων* (1919), τον ευχαριστούν «απερίγραπτα το ευγενικό και λεπταίσθητο ύφος, ο торνεμένος στίχος του, ο ρυθμός, η μουσική του, η ζωγραφικότητα, η απλότητα και πάνω απ' όλα η καθάρια και χωρίς εκζητήσεις δημο-

52. Η κριτική του Β. Ρώτα εξετάζεται συστηματικά και φωτίζεται με επάρκεια στην πρόσφατη μονογραφία της Χρ. Ντουιά, ό.π., σ. 36-83.

τική του γλώσσα». Στα *Νηπενθή* (1921) δεν βλέπει καμιά ουσιαστική πρόοδο· ο ποιητής «εξακολουθεί να μένει στην ίδια αισθητική», αλλά δίνει «περισσότερο προσοχή στη φόρμα». Στη συνέχεια, όμως, θεωρεί ότι ο νέος ποιητής «έφερε κάποιο κανούργιο στυλ, ένα νέο τρόπο (πολύ αντιπροσωπευτικό) παρατήρησης των πραγμάτων [...], με φιλοσοφική κατεύθυνση εκδηλωμένη τόσο απλά και παθητικά» —όσο και αν οι διαπιστώσεις αυτές ηγούν αντιφατικές σε σχέση με όσα υποστήριξε πιο πάνω. Τελικά, η συλλογή αυτή χαρακτηρίζεται ως «σταθμός» στην ποίηση του Καρυωτάκη.

Η τρίτη και πλέον ώριμη συλλογή, τα *Ελεγεία και Σάτιρες* (1927), απογοητεύουν ακόμη περισσότερο τον κριτικό, αφού επαναλαμβάνουν και επιτείνουν την απαισιοδοξία, τον «νιγλισμό», το αδιέξοδο. Ακόμη, και οι σάτιρες του μένου, κατά την εκτίμησή του, στο επίπεδο της φάρσας, του χαριεντισμού, του καλαμποურიού και της «φαιδρολογίας», αφού δεν ξεπερνούν το όριο του υποκειμενικού ή γιατί ο ποιητής «δεν πιστεύει σε τίποτα». Επομένως, «το γέλιο του, ο πόνος του, θεατρνίστικα όλα, κατανάνε πληγτικά και χωρίς σοβαρότητα». Άλλωστε, ως μέτρο σύγκρισης προβάλλεται η «βαθιά ανθρώπινη» σάτιρα του Βάρναλη αλλά και του παλαιότερου Λασκαράτου. Έτσι, ενώ αναγνωρίζεται ότι «ο Καρυωτάκης πάει να δώσει επαναστατική μορφή στη σάτιρά του», διαπιστώνεται ότι η προσπάθειά του αποβαίνει μάταιη, γιατί δεν επιλέγει τα θέματά του από τα προβλήματα της κοινωνίας του (αφού τα αγνοεί), ή επειδή βλέπει τα πράγματα «με το φακό του δαντή». Ακόμη, του καταλογίζεται ότι αποτυγχάνει ως «τραγικός σαρκαστής», αφού εγκλωβίζεται σ' ένα «γούστο ατομικιστικό», που «δεν υποβάλλει παρά την καταστροφή». Αποτέλεσμα: «Μια ποίηση απλώς χαριτωμένη. Ουσία; Μηδέν. Και κάτι άλλο. Τρίκλισμα σε διάφορα σχέδια χωρίς σκοπό».

Από όσα προηγήθηκαν προκύπτει ότι ο Ανθίας, χειραγωγημένος από την αριστερή κριτική, καταδικάζει την ποίηση του Καρυωτάκη για την απαισιόδοξη ιδεολογία της, αλλά δεν την απορρίπτει. Καταλήγει λοιπόν στο συμπέρασμα ότι ο ποιητής «αξίζει να προσεχτεί για το στυλ του μονάχα». Παραδέχεται ότι ο ποιητής στην τρίτη συλλογή του επιχειρεί να ξεφύγει από τον «λυρισμό του παλιού καιρού» και προχωρεί προς τη «μοντέρνα φόρμα» (όπως την αντιλαμβάνεται ο αρθρογράφος), αλλά αυτό γίνεται μόνο από άποψη μορφής («οι στίχοι του φαίνονται ανήσυχοι εξωτερικά»). Για τον αριστερό κριτικό αυτό δεν αρκεί, αφού η μηδενιστική φιλοσοφία του ποιητή οδηγεί και πάλι στην αυτοεγκατάλειψη, στον μηδενισμό, στον θάνατο. Μια τέτοια «κραυγή θανάτου» ασφαλώς δεν μπορεί να χωρέσει στα ασφυκτικά ιδεολογικά κριτήρια του νεοφώτιστου κομμουνιστή, όσο και αν αυτός αφήνει να εννοηθεί ότι η καρυωτακική ποίηση έχει αρκετά άλλα στοιχεία που του ταιριάζουν (κυρίως στο επίπεδο της εκφραστικής).

Ας μην ξεχνούμε άλλωστε ότι την ίδια ακριβώς εποχή ο Ανθίας γράφει τα πρώτα δείγματα από τα *Σφυρίγματα του αλήτη* (1929)⁵³ και ότι η κριτική εξαρχής συνέ-

53. Δείγματα από την ποιητική αυτή συλλογή του Ανθίας, με την οποία γίνεται πιο γνωστός στο αθηναϊκό κοινό, προδημοσιεύονται και στην *Υπαλληλική*, 25 Ιουν., 2 και 16 Δεκ. 1928. Εδώ δημοσιεύεται και το διήγημά του «Η γυναίκα με την κίτρινη μπλούζα» (11 Νοεμβρ. 1928).

δεσε τα κείμενα αυτά με την ποίηση του Καρυωτάκη. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι Γ. Κοτζιούλας επαινεί από τις στήλες του περιοδικού *Ελληνικά Γράμματα* (όπου είχε δημοσιευτεί η ισοπεδωτική κριτική του Β. Ρώτα) την «εμφάνιση ενός χαριτωμένου λυρικοσατιρικού συνδυασμού, που τον έφερε ίσως στην εντέλεια ο Καρυωτάκης».⁵⁴ Από την άλλη, ίσως χρειάζεται να επανεξεταστεί η εκτίμηση ότι «η συλλογή αυτή γράφεται κάτω από τη ‘βαριά σκιά’ του Καρυωτάκη, αφού στα μισά, τουλάχιστο, από τα 54 ποιήματα που την απαρτίζουν είναι προφανής η μίμηση είτε στοιχείων της θεματικής του Καρυωτάκη, είτε και κάποιων εκφραστικών του τρόπων».⁵⁵ Τα Σφυρίγματα του αλήτη θα μπορούσαν να θεωρηθούν και ως συνειδητός αντίλογος στην πεισιθάνατη ώριμη ποίηση του Καρυωτάκη: Αρχετά από αυτά (ερωτικά, βακχικά, σατιρικά) εγγράφονται στο κλίμα του «χαρούμενου» αλητισμού και βρίσκονται πολύ ή περισσότερο κοντά στην ανάλαφρη, παιχνιδιάρικη και σατιρική ή «αισιόδοξη» έκφραση και διάθεση και στην («κοινωνική») θεματική της αντίστοιχης ποίησης του Βάρναλη (λ.χ., τα κείμενα «Αλητισμός», «Βακχικό», «Η κωμωδία», «Η τραγωδία», «Σ’ ένα λεωφορείο», «Ταμπλώ», Βορονόφ», «Για την αναπαραγωγή του είδους», «Εξομολόγηση», «Ο κατήφορος», «Ζητείται γάιδαρος τουλάχιστον», «Παραμύθι», «Εβίβα ζωή», «Οι καταφρονημένοι», «Ατέλειωτες ιστορίες», «Η ζωή», «Γρίφος», «Πω πω!», «Το έχθετο», «Η προσευχή του αλήτη», «Εκείνη δεν απήντησεν...» και «Επίλογος»). Μια άλλη ομάδα ποιημάτων της συλλογής φαίνεται να βγαίνουν από το κλίμα του νεορομαντισμού, στο οποίο θητεύουν οι πλείστοι νέοι που εμφανίζονται στα χρόνια του 1920 (και ο πρώιμος Καρυωτάκης), ενώ μόνο σε μερικά κείμενα (κυρίως στα: «Κατρακύλημα», «Ανησυχία», «Ο σαρκασμός», «Ολιγαρχείες», «Κήρυγμα») είναι περισσότερο ευδιάκριτες οι καταβολές από τη θεματική ή τη διάθεση της ποίησης του Καρυωτάκη. Πάντως, ο Κ. Στεργιόπουλος εντοπίζει και στη μεταγενέστερη (πληθωρική και εξαιρετικά άνιση) παραγωγή του Ανθία απηγήσεις από τον Μπωντλαίρ, τον Βάρναλη, τον Καρυωτάκη και την παλαιότερη του ανανεωμένη παράδοση.⁵⁶ Έχω την εντύπωση ότι εξαρχής η κριτική συνέδεσε με υπερβολικό ζήλο το έργο του Ανθία και άλλων προχειρογράφων ποιητών με τη στιγματισμένη (τότε και για πολλά χρόνια) ποίηση του Καρυωτάκη, κυρίως για να υποδείξει την αρνητική επίδραση που άσκησε ο τελευταίος σε νεότερους ποιητές. Μια τέτοια τακτική ακολουθεί και ο ίδιος ο Ανθίας: Με αφορμή την ποιητική συλλογή του Γ. Μ. Μυλωνογιάννη *Προς το φως...* (1936), επιστημαίνει αρνητικά την καταλυτική επίδραση την οποίαν ασκεί η ποίηση του Καρυωτάκη αλλά και του Καβάφη στις ποιητικές προσπάθειες των νέων.⁵⁷

54. Γ. Κοτζιούλας], «Γ. Ανθία: Τα σφυρίγματα του αλήτη», *Ελληνικά Γράμματα*, τχ. 75 (23 Νοεμβρ. 1929) 728-729. Το παράθεμα από το άρθρο του Κ. Στεργιόπουλου «Ο Τεύκρος Ανθίας του αθηναϊκού μεσοπολέμου», *Σημεία*, 4 (1996) 141.

55. Μ. Πιερής, *Από το μερτικό της Κύπρου*, ό.π., σ. 227.

56. Κ. Στεργιόπουλος, ό.π., σ. 142. Βλ. επίσης την πρόσφατη προσέγγιση και την αντιπροσωπευτική ανθολόγηση από τον Κ. Νικολαΐδη, *Τεύκρος Ανθίας*, Αθήνα, Γαβριηλίδης, 2001.

57. *Πάφος*, 1 (1936) 361.

Θα άξιζε τον κόπο να παρακολουθήσει κανείς αν ο Ανθίας διατήρησε και αργότερα τις έντονες επιφυλάξεις του για την ποίηση του Καρυωτάκη. Από μια πρώτη, πρόχειρη διερεύνηση φαίνεται ότι ο αφοσιωμένος αριστερός λογοτέχνης αποφεύγει να αναφερθεί στον ποιητή. Αυτό φαίνεται περισσότερο αξιοπερίεργο, αν σκεφτεί κανείς ότι ο Ανθίας εκφράζει ευθαρσώς την εκτίμησή του στον Καβάφη το 1934 και το 1935, ενόσω δηλαδή η αριστερή κριτική κατά κανόνα τον απορρίπτει ή τον υποβαθμίζει· και ότι, αργότερα, ο εκδότης του περιοδικού Φλόγα δεν διστάζει να δηλώσει την εκτίμησή του για τους νεορομαντικούς Πορφύρα και Λαπαθιώτη (έστω και αν επιμένει ότι αυτοί έμειναν προσκολλημένοι σε «μια ποίηση καθαρά υποκειμενική» και δεν ξανοίχτηκαν σε «καθολικά κοινωνικά θέματα»), αλλά και για τους Παλαμά, Δροσίνη και Γρυπάρη, τους οποίους σχολίασε αρνητικά στο άρθρο του 1928 για τον Καρυωτάκη.⁵⁸

Ας σημειωθεί, τέλος, ότι το κείμενο του Ανθία προκάλεσε τη νηφάλια (και μάλλον φιλική) απάντηση του Μάνου Σαφαρίκα, επίσης συνεργάτη της Ύπαλληλικής, στην οποία επισημαίνεται ότι ο πρώτος «ελησμόνησε [...] να γράψη κριτική για το έργο του Καρυωτάκη», και ότι δεν πίστεψε σ' αυτό «και φυσικά είταν αδύνατο μ' αυτή την προϋπόθεση να το κρίνη». Ο Σαφαρίκας θεωρεί επίσης ότι «ο Ανθίας, ένας άνθρωπος που έγραψε καλούς στίχους, δεν είναι δυνατό κατά βάθος να μην αισθάνεται πόσον ο Καρυωτάκης υπήρξεν ένας αληθινός ποιητής». Και προσθέτει τις εξής εύλογες εκτιμήσεις για να ερμηνεύσει τη στάση του Ανθία: «Του συνέβη όμως ό,τι και με τον Ανατόλ Φρανς, ο οποίος είπε κάποτε τούτο το απίστευτο· πως του ήταν αδύνατο να καταλάβη έναν συγγραφέα σαν τον Ντοστογιέφσκυ. Είχε κι αυτός τις θεωρίες του, θεωρίες απόλυτες, μέσα στις οποίες εννοούσε να περιορίση την κριτική του. Οι απόλυτες θεωρίες κάνουν τον κριτικό να φαίνεται ασυνεπής προς τις προσωπικές του προτιμήσεις».⁵⁹

Λευτέρης Παπαλεοντίου

58. Όλα δημοσιευμένα στο περιοδικό του Φλόγα: «Νεκροί που δεν πέθαναν», τχ. 4 (Μάρτ. 1944) 61-62· «Ναπολέον Λαπαθιώτης», ό.π., σ. 62-66· «Λάμπρος Πορφύρας», τχ. 16 (Μάρτ. 1945) 329-330.

59. Σαφαρ. [=Μάνος Σαφαρίκας], «Ο θάνατος ενός ποιητή. Η κριτική, οι θεωρίες και ο Καρυωτάκης», εφ. Η Ύπαλληλική, 14, 21 και 28 Οκτ. 1928. Ας σημειωθεί ότι ο Σαφαρ. εξετάζει κριτικές θεωρίες και δεν αναφέρεται καθόλου στο έργο του Καρυωτάκη.